

LUONNON MONIMUOTOISUUS HAUTAUSMAILLA

Haasteet ja mahdollisuudet alueiden ylläpidosta vastaavien näkökulmasta

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Lepaa, maisemasuunnittelun koulutus

syksy 2017

Jutta Mäkijärvi

Maisemasuunnittelun koulutus

Lepaa

Tekijä	Jutta Mäkijärvi	Vuosi 2017
Työn nimi	Luonnon monimuotoisuus hautausmailla – haasteet ja mahdollisuudet alueiden ylläpidosta vastaavien näkökulmasta	
Työn ohjaaja	Heikki Peltoniemi	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää hautausmaiden ylläpidosta vastaavien henkilöiden näkemykset hautausmaiden heikkouksista ja vahvuuksista luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta, sekä siitä, millaisia haasteita ja mahdollisuuksia monimuotoisuuden ylläpitäminen ja lisääminen tarjoaa. Opinnäytetyön aihe perustuu kirkon ympäristödiplomin tavoitteeseen hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden lisäämisestä. Työn tilaajana toimi Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä.

Opinnäytetyön aineiston keräämisessä on hyödynnetty laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä, ensimmäisenä SWOT-analysiin perustuvaa kyselylomaketta ja toisena tutkimusaineistoa tarkentavaa teemahaastattelua. Teoreettinen viitekehys painottuu luonnon monimuotoisuuden merkitykseen ja hautausmaihin toimintaympäristönä.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että hautausmaiden luonnon monimuotoisuutta on lisätty esimerkiksi käyttämällä istutuksissa luonnonvaraisia kasvilajeja, lisäämällä lahopuun määrää, sekä muuttamalla nurmi-alueita niityiksi. Haasteita aiheuttavat voimakkaasti hoidettuun hautausmaaympäristöön tottuneiden omaisten mielipiteet, työntekijöiden määrä sekä rakentamattomien alueiden vähyyys osalla hautausmaista. Mahdollisuutena voidaan taas nähdä muutosvastarinnan vähentäminen tietoa jakamalla, niittymäisten alueiden tuomat säästöt hoitokustannuksissa, luonnon monimuotoisuuden toteuttaminen uusilla hautausmailla sekä yhteistyön lisääminen hautausmaiden ja ympäristötoimikunnan välillä. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää toiminnallisten tavoitteiden kehittämisessä sekä uusien hautausmaiden suunnittelussa.

Avainsanat hautausmaa, kirkon ympäristödiplomi, luonnon monimuotoisuus

Sivut 43 sivua, joista liitteitä 3 sivua

Degree Programme in Landscape Design
Lepaa

Author	Jutta Mäkijärvi	Year 2017
Subject	Biodiversity in cemeteries – challenges and opportunities from the perspective of the people responsible for the maintenance of the areas	
Supervisor	Heikki Peltoniemi	

ABSTRACT

The aim of the thesis was to find out the perceptions of the people responsible for the maintenance of cemeteries about the weaknesses and strengths of cemeteries from the perspective of biodiversity, and the challenges and opportunities that the maintenance and increasing of the biodiversity provides. The topic of this thesis is based on the aim of the Church Environment Diploma concerning the increasing of the biodiversity in cemeteries. The commissioner of the thesis was the Federation of Tampere Evangelical Lutheran Parishes.

The data of this thesis was gathered by exploiting the methods of qualitative research, first by a questionnaire based on a SWOT analysis, and second by theme interviews to define the data. The theoretical framework is focused on the importance of biodiversity and cemeteries as operational environments.

Based on the results it can be stated that the biodiversity of the cemeteries has been increased for example by using naturally occurring species in the plantings, raising the amount of decaying wood, and by turning lawns into meadows. Challenges are caused by the opinions of the bereaved that are used to heavily tended cemetery environment, the number of employees and the shortage of unbuilt areas in some cemeteries. On the other hand, the reduction of change resistance by sharing information, savings in maintenance costs produced by meadow areas, the implementation of biodiversity in new burial areas, and the increasing of cooperation between cemeteries and the environmental commission can be seen as opportunities. The results of the thesis can be utilized for developing operational aims and planning new cemeteries.

Keywords cemetery, Church Environment Diploma, biodiversity

Pages 43 pages including appendices 3 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LUONNON MONIMUOTOISUUDEN MERKITYS YHTEISKUNNALLE.....	2
2.1	Ekosysteemit ekosysteemipalveluiden tuottajina	2
2.2	Luonnon monimuotoisuuden ja ilmastonmuutoksen vaikutus ekosysteemipalveluihin.....	3
2.3	Luonnon monimuotoisuus Suomessa	4
2.4	Kaupunkiluonnon monimuotoisuus.....	5
3	HAUTAUSMAA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ.....	6
3.1	Toimintaa ohjaavat säädökset	6
3.2	Päätöksenteko hautaustoimen asioissa.....	7
3.3	Hautautavat.....	8
3.4	Hautojen hoito	9
3.5	Hautausmaan ylläpito ja sen suunnittelu.....	10
3.6	Kirkon ympäristödiplomi.....	11
3.7	Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA KÄYTETYT TUTKIMUSMENETELMÄT	13
4.1	SWOT-analyysi aineistoa ja esitietoja keräävänä tutkimusmenetelmänä	13
4.2	Teemahaastattelu aineistoa syventävänä tutkimusmenetelmänä	14
4.3	Aineiston purku ja analysointi.....	15
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	16
5.1	SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn tulokset	16
5.1.1	Vahvuudet	17
5.1.2	Heikkoudet	19
5.1.3	Mahdollisuudet	20
5.1.4	Haasteet	21
5.2	Teemahaastattelujen tulokset	22
5.2.1	Mahdollisuudet	23
5.2.2	Haasteet	26
5.3	Tulosten yhteenveto ja luotettavuuden arviointi	30
6	POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET	32
	LÄHTEET	35

Liitteet

- Liite 1 SWOT-analyysiin perustuva kyselylomake
- Liite 2 Haastatteluissa käsiteltävät teemat

1 JOHDANTO

Kestävä kehitys on yksi ajankohtaisimmista ympäristöön liittyvistä käsitteistä. Se tarkoittaa maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on hyvien elämisen mahdollisuuksien turvaaminen nykyisille ja tuleville sukupolville. Jotta tämä toteutuisi, tulee ympäristö, ihminen ja talous ottaa tasavertaisesti huomioon päätöksenteossa ja toiminnassa. Kestävän kehityksen ja ekologisen kestävyuden perusehtona on luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyttäminen. (Ympäristöministeriö 2013.) Luonnon monimuotoisuudella eli biodiversiteetillä tarkoitetaan lajien sisäistä perinnöllistä muuntelua, lajien runsautta sekä niiden elinympäristöjen monimuotoisuutta (Jauhiainen & Loukola 2016). Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen voi heikentää ekosysteemien kykyä tuottaa ekosysteemipalveluita. Yhteiskuntamme on riippuvainen näistä luonnosta saatavista aineettomista ja aineellisista hyödyistä. (Suomen ympäristökeskus n.d.)

Luonnon monimuotoisuuden lisääminen hautausmailla on yksi kirkon oman ympäristöjärjestelmän, kirkon ympäristödiplomin tavoitteista (Kirkkohallitus 2012, 94). Tästä tavoitteesta on myös johdettu aihe tälle opinnäytetyölle, jossa tutkitaan luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen toteutumista hautausmailla sekä tähän liittyviä haasteita ja mahdollisuuksia. Aiheen valintaan vaikutti lisäksi tekijän työkokemus Aitolahden hautausmaalta, jossa luonnon monimuotoisuuden lisääminen on olennainen osa hautausmaan hoitoa. Aitolahden hautausmaa on yksi Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän ylläpitämistä hautausmaista, joten oli luontevaa, että seurakuntayhtymästä tuli opinnäytetyön tilaaja. Sopivuutta työn tilaajaksi lisäsi myös seurakuntayhtymän aktiivisuus ympäristöasioissa, sillä ensimmäinen ympäristöohjelma on laadittu jo 1990-luvun alussa (Tampereen seurakuntayhtymä n.d.a). Tilaajan edustajana ja ohjaajana toimi hautaustoimen päällikkö Jyrki Lehtonen.

Työn tavoitteena on siis selvittää hautausmaiden ylläpidosta vastaavien henkilöiden näkemykset siitä, mitkä ovat arvioinnin kohteena olevien hautausmaiden heikkoudet ja vahvuudet luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta tällä hetkellä, sekä millaisia haasteita ja mahdollisuuksia monimuotoisuuden ylläpitäminen ja lisääminen tarjoaa. Tilaajan toiveen mukaisesti työn lopussa pohditaan lisäksi ratkaisuvaihtoehtoja tutkimusaineistossa ilmenneisiin haasteisiin. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää olemassa olevien hautausmaiden kehittämisen lisäksi myös uusin hautausmaiden suunnittelussa sekä esimerkiksi kirkon ympäristödiplomin hakuprosessiin kuuluvaa ympäristöohjelmaa laadittaessa.

2 LUONNON MONIMUOTOISUUDEN MERKITYS YHTEISKUNNALLE

Ekologisen kestävä kehityksen perusehdon, luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden turvaamisen edellytyksenä on, että niiden merkitys yhteiskunnalle ymmärretään. Tässä luvussa esitellään keskeiset ekosysteemipalveluihin ja luonnon monimuotoisuuteen liittyvät käsitteet sekä kuvataan sitä, millaisia hyötyjä ne meille tarjoavat ja miten erilaiset muutokset niihin vaikuttavat.

2.1 Ekosysteemit ekosysteemipalveluiden tuottajina

Eliöihin vaikuttavat erilaiset elottomat eli abioottiset tekijät, kuten lämpötila, kosteus, valaistus ja ravinteet. Näiden ympäristötekijöiden lisäksi eliöt ovat riippuvaisia kasvien, eläinten ja muiden eliöiden yhdessä muodostamasta elollisesta eli bioottisesta ympäristöstään. Tietyllä alueella samanaikaisesti eläviä saman lajin yksilöitä kutsutaan populaatioksi, ja kaikki tietyn alueen lajien populaatiot muodostavat yhdessä alueen eliöyhteisön. (Leinonen, Nyberg, Tast, Tyrväinen & Veistola 2007, 97, 101.) Eliöyhteisön elinympäristötyypissä eli biotoopissa keskeiset abioottiset ja bioottiset ympäristötekijät ovat samanlaisia. Eliön vaatimaa elinympäristöä kuvaa myös termi habitaatti, joka on käsitteenä suppeampi kuin biotooppi ja perustuu laji- tai yksilöhavaintoihin. Termiä biotooppi käytetään ympäristön luokittelussa ja yhdessä biotoopissa voi olla useita habitaatteja. (Tieteen termipankki 2014a, 2014b.)

Ekosysteemi muodostuu eliöyhteisöstä ja sen kanssa vuorovaikutuksessa olevasta elottomasta luonnosta. Jokainen ekosysteemi on toimiva kokonaisuus, jossa tapahtuu jatkuvaa aineiden kiertoa tuottajien, kuluttajien ja hajottajien välillä. Vaikka yksittäinen ekosysteemi voi tulla auringon säteilyenergian saantia lukuun ottamatta toimeen omillaan, vaikuttavat kaukanakin sijaitsevat ekosysteemit toisiinsa välillisesti tai suoraan ilman ja veden välityksellä. (Leinonen ym. 2007, 98–101.)

Toimivat ekosysteemit tuottavat ekosysteemipalveluita, eli aineellisia tuotteita, aineettomia palveluja sekä prosesseja, jotka vuorovaikutuksessa ihmisen kanssa muodostuvat inhimillistä hyvinvointia edistäviksi hyödykkeiksi, hyödyiksi ja arvoiksi (Alahuhta, Arovuori, Horne, Kniivilä, Koskinen, Otsamo, Saastamoinen & Vaara 2014, 3). Monet näistä ekosysteemipalveluista ovat ihmiselle ja muille eliöille elintärkeitä (Koistinen, Sved, Vanhatalo, Väisänen & Äijälä 2014, 11). Ekosysteemipalvelut voidaan yksinkertaisimmillaan jakaa tuotanto-, sääntely- ja kulttuuripalveluihin. Tuotantopalvelut ovat ekosysteemeissä tuotettuja aineellisia hyödykkeitä, kuten ruokaa, puutavaraa ja geenivaroja. Kulttuuripalvelut ovat aineettomia hyödykkeitä, joita ihmiset saavat ekosysteemeistä esimerkiksi virkistykseen ja tiedon lisääntymisen kautta. Sääntelypalvelut, jotka useissa lähteissä jaetaan sääntely- ja tukipalveluihin, sääntelevät esimerkiksi ilmastoa ja ilman laatua, hydrologisia ja biokemiallisia kiertoja sekä maan

prosesseja. (Saarela & Söderman 2008, 11–12.) Ne muodostavat pohjan muille ekosysteemipalveluille (Koistinen ym. 2014, 11). Osa luonnon prosesseista voidaan kuitenkin kokea palvelun sijasta niin sanottuina haittapalveluina, kuten esimerkiksi Weslawskin ym. (2006) sekä Petersenin ym. (2007) mainitsevat siitepölyn aiheuttamat allergiat ja myrkyllisten levien massaesiintymät (Saarela & Söderman 2008, 16).

2.2 Luonnon monimuotoisuuden ja ilmastonmuutoksen vaikutus ekosysteemipalveluihin

Luonnon monimuotoisuutta eli biodiversiteettiä voidaan tarkastella kolmella eri tasolla. Ensimmäisellä, laajimmalla tasolla tarkoitetaan erilaisten ekosysteemien vaihtelevuutta. Toisella tasolla monimuotoisuutta mitataan lajien määrällä. Kolmas taso, perinnöllinen monimuotoisuus, tarkoittaa lajin sisäistä muuntelua. Mitä suurempi se on, sitä paremmat edellytykset lajeilla ja populaatioilla on sopeutua elinympäristönsä muutoksiin. Elinympäristön muuttuminen, tuhoutuminen tai pirstoutuminen pieniksi saarekkeiksi onkin merkittävin syy eliölajien uhanalaisuudelle. Tämä johtuu esimerkiksi ihmiskunnan kasvusta ja uusien alueiden ottamisesta ihmisten käyttöön. Muutokset tapahtuvat usein niin nopeasti, että eliöt eivät ehdi sopeutua niihin. (Leinonen, Nyberg, Tast & Tyrväinen 2001, 143.)

Suomen ympäristökeskuksen (n.d.) julkaisun mukaan luonnon monimuotoisuus tukee useiden ekosysteemipalveluiden säilymistä, vaikkakin yksittäisten ekosysteemipalveluiden suhde luonnon monimuotoisuuteen vaihtelee. Sen köyhtyminen voi vaikuttaa muun muassa sopivien viljelykasvien, tuotantoeläinten ja lääkeaineiden käytettävyyteen ja saatavuuteen. Toisaalta Suomen ympäristökeskuksen (n.d.) esiin nostaman, Montoyan ja Raffaellin (2010) näkemyksen mukaan esimerkiksi eroosion estäminen tai veden puhdistus ovat suurimmaksi osaksi riippumattomia luonnon monimuotoisuudesta, oleellisinta on heidän mukaan kasvillisuuden säilyminen.

Lisäksi Suomen ympäristökeskuksen (n.d.) julkaisussa huomautetaan, että ilmastonmuutos on yksi luonnon monimuotoisuuteen ja ekosysteemipalveluihin vaikuttavista tekijöistä. Sen aiheuttama lämpeneminen ja sateisuuden muutokset muokkaavat ekosysteemejä ja aiheuttavat täten muutoksia myös niiden tuottamiin palveluihin. Esimerkiksi hiilidioksidin määrän lisääntyminen ilmassa ja kasvien aineenvaihdunnan nopeutuminen voivat nopeuttaa yhteyttämistä, mikä taas voisi lisätä kasvien perustuotantoa ja täten ravinnon ja rakennusmateriaalien määrää. Toisaalta se voi myös vähentyä kuivuudesta kärsivillä alueilla. Suomen ympäristökeskuksen (n.d.) julkaisun mukaan IPCC (2001) toteaa raportissaan, että maataloudessa ja metsänhoidossa tärkeä ekosysteemipalvelu, hyönteisten, lintujen ja muiden petoeläinten tarjoama tuholistorjunta voi vaarantua, jos tuholaiten määrää rajoittavat eliöt ilmastonmuutoksen aiheuttamien muutosten vuoksi katoavat kokonaan tai eivät pysty enää hyödyntämään aiempaa ravintoaan. Raportissa nostetaan esiin myös pölyttämisen mer-

kitys kasvien lisääntymisen ja ravinnon tuotannon kannalta. Pölytyksen onnistuminen vaarantuu, jos pölyttäjien monimuotoisuus heikkenee tai niiden määrä vähenee, tai jos kasvien kukinnan ja pölyttäjien esiintymisen välille muodostuu eriaikaisuutta. Kulttuuripalveluihin kuuluvien maiseman ja virkistymisen arvo voi vähentyä elinympäristöjen äkillisten muutosten ja luonnon monimuotoisuuden vähenemisen seurauksena. Ilmastonmuutos voi vaikuttaa myös esimerkiksi marjastukseen ja sienestykseen. Ilmastonmuutoksen hillinnän ja sopeutumisen kannalta erityisen tärkeä sääntelypalvelu on ekosysteemien, kuten metsien ja soiden toiminta hiilinieluinä.

2.3 Luonnon monimuotoisuus Suomessa

Luonnonsuojelulain mukaan laji voidaan rauhoittaa tai säätää uhanalaiseksi tai erityisesti suojeltavaksi lajiksi. Suomessa lajien uhanalaisuutta arvioidaan kymmenen vuoden välein. Viimeksi kaikkien lajiryhmien uhanalaisuus on arvioitu vuonna 2010, jonka perusteella on laadittu Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010 -julkaisu. Julkaisun mukaan Suomen nykyiseksi lajimääräksi on arvioitu vähintään 45 000, joista arviointi kattoi 21 398 lajia tai lajitasoa alemmaa taksonia. Lajitasoa alemmalla taksonomisella yksiköllä tarkoitetaan esimerkiksi kasvitieteessä alalajia (subspecies), muunnosta (varietas) ja muotoa (forma). Arvioiduista lajeista 2 247 eli 10,5 % on uhanalaisia. Punaisen listan lajeja, eli uhanalaisten lisäksi hävinneitä, silmälläpidettäviä ja puutteellisesti tunnettuja lajeja on 4 960 eli 23,2 %. Uhanalaisuuden syitä ovat esimerkiksi metsäelinympäristöjen muutokset, kuten lahoppuun väheneminen, metsien uudistamis- ja hoitotoimet, puulajisuhteiden muutokset sekä vanhojen metsien ja kookkaiden puiden väheneminen. Viimeksi mainittu uhka vaikuttaa lajien uhanalaisuuteen myös kulttuuriympäristöissä. Lajien uhanalaisuuteen vaikuttavat myös niittyjen, kotojen, rantojen, harjunrinteiden ja muiden avoimien elinympäristöjen sulkeutuminen. Muita merkittäviä lajien uhanalaisuuden syitä ovat rakentaminen, vesirakentaminen, kaivannais-toiminta sekä ojitus ja turpeenotto. (Hyvärinen, Juslén, Mannerkoski & Rassi 2010, 45, 47, 49, 144; ks. myös Rätty 2012, 5; Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö 2016a.)

Lajien lisäksi Suomessa on arvioitu myös luontotyyppien uhanalaisuutta. Vuonna 2008 valmistuneessa, Suomen ensimmäisessä luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa oli mukana noin 380 erilaista luontotyyppiä. Tehdyn arvioinnin mukaan hieman yli puolet luontotyypeistämme on uhanalaisia. Suurin uhanalaisten luontotyyppien osuus oli perinnebiotoopeissa, metsissä ja soissa. Arviointi tehdään toistamiseen vuosien 2016–2018 aikana. Luontotyyppiä suojellaan luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi sekä lajien elinympäristöjen säilyttämiseksi. Esimerkiksi Euroopan unionin luontodirektiivissä lueteltuja luontotyyppiä suojellaan Natura 2000 -verkoston avulla. Luonnonhoidolla ja ennallistamisella voidaan parantaa jo muuttuneiden luontotyyppien tilaa. (Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö 2016b; Suomen ympäristökeskus 2017.)

Suomessa luonnon monimuotoisuuden turvaamista tukevat muun muassa Rio de Janeirossa vuonna 1992 allekirjoitettu, biologista monimuotoisuutta koskeva kansainvälinen yleissopimus eli niin sanottu biodiversiteettisopimus, sekä sitä toteuttavat vuosille 2012–2020 laadittu kansallinen biodiversiteettistrategia ja vuosille 2013–2020 laadittu kansallinen biodiversiteettiohjelma. Strategian päätavoite on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen Suomessa vuoteen 2020 mennessä. (Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö 2016c, 2016d.)

2.4 Kaupunkiluonnon monimuotoisuus

Kaupunkien viher- ja vesistöalueilla on tutkitusti merkittävä rooli asukkaiden virkistys- ja liikuntakohteina sekä mielenterveyden edistäjinä. Ne ovat tärkeitä myös luonto-opetuksen ja ympäristökasvatuksen kannalta. Tämän lisäksi uusympäristöillä eli ihmisen luomilla tai voimakkaasti muokkaamilla ympäristöillä, joilla on huomattava merkitys uhanalaistuneiden luontotyyppien lajiston elinympäristöinä, voidaan oikein hoidettuina korvata sopivien elinympäristöjen puuttumista. Tällaisia ovat esimerkiksi jalopuustoiset puistot ja puukujat sekä ketomaiset tienpenkkeet. (Valtioneuvosto 2012, 11.) Saarelan ja Södermanin (2008, 21) mukaan Löfvenhalt, Björn ja Ihse (2002) ovat määrittäneet kaupunkien ekosysteemipalveluille tärkeiksi ekosysteemeiksi erityisesti lehti- ja havumetsät, ruohostot ja kosteikot.

Lisäksi Saarela ja Söderman (2008, 20) toteavat raportissaan, että Väreen ja Rekolan (2007) mukaan luonnon monimuotoisuutta ylläpitäviä tekijöitä kaupunkiseuduilla ovat muun muassa laajat yhtenäiset luontoalueet sekä niiden väliset ekologiset yhteydet. Kaupunkien maantieteellinen laajeneminen on kuitenkin aiheuttanut yhtenäisten luontoalueiden pirstoutumista, ja Väreen ja Rekolan (2007) mukaan myös luontoalueiden yhteydet kaupunkien ulkopuolisiin, laajempiin, yhtenäisiin luontoalueisiin ovat vähentyneet (Saarela & Söderman 2008, 5). Kansallista biodiversiteettistrategiaa koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä todetaankin, että luontoympäristöjen määrän, laadun ja pirstoutumisvaaran sekä ilmastonmuutokseen sopeutumisen takia on tärkeää kehittää maankäytön suunnittelua tukevia paikallisia, alueellisia ja valtakunnallisia periaatteita ja ohjeita (Valtioneuvosto 2012, 12).

Kestävää kaupunkisuunnittelua ja -rakentamista tukevat esimerkiksi kansalliset kaupunkipuistot, joita Suomessa on tällä hetkellä kahdeksan. Niiden tavoitteena on säilyttää kaupunkiluontoa ja rakennettua kulttuuriympäristöä laajana, eheänä kokonaisuutena. (Ympäristöministeriö 2017.) Viherympäristöliiton vuonna 2016 käynnistämän Kestävä ympäristörakentaminen (KESY) -hankkeen tavoitteena on luoda toimintamalli, jossa eri kriteerien pohjalta luodaan suomalaisiin olosuhteisiin sopivat toimintatavat edistää kestävää kehitystä. Lisäksi hankkeessa laaditaan KESY-työohjeet. Kestävän ympäristörakentamisen tarkoituksena on suunnitella, rakentaa ja ylläpitää ympäristöä siten, että rakentamisen hai-

tallisia vaikutuksia vältetään, lievennetään, estetään tai jopa parannetaan. (Viherympäristöliitto 2017.)

3 HAUTAUSMAA TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Vuorinen (2014, 88) toteaa teoksessaan, että SWOT-analyysiä ei voida tehdä oikein, ellei organisaatiota ja sen toimintaympäristöä tunneta syvällisesti. Koska tässä opinnäytetyössä aineiston keräämiseen hyödynnetään kyseistä menetelmää ja jopa tutkimuskysymykset on johdettu sen osa-alueista, on tässä luvussa edellä mainittu näkemys mielessä pitäen esitelty tärkeimmät hautausmaihin ja hautaustoimen toimintaan vaikuttavat tekijät. Viimeisessä alaluvussa esitellään tilaajaorganisaatio, Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä.

3.1 Toimintaa ohjaavat säädökset

Hautaustoimen toimintaa ohjaavat useat lait ja asetukset, joista tässä yhteydessä esitellään kirkkolaki ja kirkkojärjestys, hautaustoimilaki, terveys- ja suojelulaki ja -asetus sekä ympäristönsuojelulaki ja -asetus (Aaltonen, Palo, Rimpiläinen, Rintala, Ruotsalo & Särkiö 2005, 195). Kirkkolaissa (1993/1054 luku 17) säädetään muun muassa hautausmaan perustamisesta ja lakkauttamisesta, hautaoikeudesta, hautaoikeuden haltijasta, hautaamisjärjestyksestä, haudan hoidosta, erimielisyyksien ratkaisemisesta ja hautaustoimen maksuista. Lisäksi kirkkolain mukaan jokaisella evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnalla on oma hautaustoimen ohjesääntönsä, jossa on esitetty tarkemmat toimeenpanoa ja menettelyä koskevat määräykset haudoista, hautakirjanpidosta, haudan hoidolle asetetuista vaatimuksista, hautamuistomerkkien hyväksymisestä sekä hautausmaalla noudatettavasta järjestyksestä. Jokaisella hautausmaalla tulee myös olla hautausmaakaava ja hautausmaan käyttösuunnitelma. (Aaltonen ym. 2005, 197.)

Kirkkojärjestyksen (1993/1055 luku 17 § 6) mukaan hautausmaakaava osoittaa hautausmaan rajat, liikenteen järjestelyt, eri toimintojen sijoitukset sekä hauta-alueiden jaon. Siihen sisältyy myös alueen kuivatus- ja vesihuoltosuunnitelma, jätehuollon järjestäminen sekä käytävien, hauta-alueiden ja rakennusten sijainti. Hautausmaan käyttösuunnitelmaan sisältyvä hautausmaakaavan sanallinen selvitys selventää ne yksityiskohdat, jotka eivät ilmene piirustuksista. Käyttösuunnitelmasta ilmenee, onko hautausmaalla käytössä syvähautaus ja missä järjestyksessä hautaosastot otetaan käyttöön, sekä hautausmaan käytön erityiset rajoitukset.

Hautaustoimilaisissa (2003/457 § 1) säädetään hautausmaan ja yksityisen haudan perustamisesta, ylläpidosta, hoitamisesta ja lakkauttamisesta, ruumiin hautaamisesta, tuhkaamisesta ja tuhkan käsittelystä sekä krema-

torion perustamisesta. Tämän lisäksi toiminnassa noudatetaan, mitä terveydensuojelulaissa (1994/763 luku 9) ja terveydensuojeluasetuksessa (1994/1280 luku 7) säädetään esimerkiksi hautaamisesta aiheutuvista terveyshaitoista, hautausmaan ja hautapaikan perustamisesta, hautaamisesta, ruumiin käsittelystä, säilyttämisestä ja kuljettamisesta sekä haudatun ruumiin siirtämisestä. Ympäristönsuojelulaki (2014/527) ja valtioneuvoston asetus ympäristönsuojelusta (2014/713) edellyttävät krematorioilta ympäristölupaa sekä sisältävät muun muassa pohjaveden pilaamiskielon.

3.2 Päätöksenteko hautaustoimen asioissa

Lähtökohtaisesti päätösvalta hautaustoimen asioissa on seurakunnan kirkkoneuvostolla tai seurakuntayhtymän yhteisellä kirkkoneuvostolla. Kirkkolain mukaan se ratkaisee erimielisyyden hautaoikeudesta, hautaoikeuden haltijasta, siitä keitä hautaan voidaan haudata, haudan haltijan velvollisuuksista tai muusta hautaa tai hautaamista koskevasta asiasta, jollei hautausoimilaisissa ole toisin säädetty. Kirkkovaltuusto tekee päätöksen kirkkolaisissa erikseen mainituissa asioissa, joita ovat hautausmaan perustamista, laajentamista tai lakkauttamista koskeva päätös (alistettava kirkkohallituksen vahvistettavaksi), hautaustoimen ohjesäännön hyväksyminen sekä hautausmaakaavan ja hautausmaan käyttösuunnitelman hyväksyminen (alistettava tuomiokapitulin vahvistettavaksi), haudoista perittävät maksut sekä päätökset siitä, että seurakunta huolehtii hautausmaan tai sen osan perushoidosta, tai yksittäisen haudan hoitamisesta. Päätösvaltaa voidaan ohje- tai johtosäännöllä antaa myös kirkkoneuvoston jaostolle, johtokunnalle tai viranhaltijalle. (Aaltonen ym. 2005, 207–208.)

Päätökset annetaan seurakunnan jäsenille tiedoksi asettamalla pöytäkirja tai tieto siitä yleisesti nähtäville muutoksenhakuun varatuksi ajaksi. Tästä poiketen hautoja ja hautamuistomerkkejä koskevista päätöksistä ja muista toimenpiteistä lähetetään kuitenkin kirje hautaoikeuden haltijalle, tai jos haltijaa ei tavoiteta, tiedoksianto asetetaan haudalle ja asiasta kuulutetaan lisäksi paikkakunnalla yleisesti leviävässä sanomalehdessä. Päätökseen, pois lukien asian valmistelu tai jo tehdyn päätöksen toimeenpano, voi hakea muutosta oikaisuvaatimuksella tai valittamalla. Kirkkovaltuuston päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen, paitsi alistettavissa asioissa, joista valitus tehdään alustusviranomaiselle. Kirkkoneuvoston tai viranhaltijan päätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen kirkkoneuvostolle, jonka päätöksestä taas voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen. Hautaus-toimeen liittyvistä päätöksistä on myös jatkovalitusmahdollisuus korkeimpaan hallinto-oikeuteen. (Aaltonen ym. 2005, 208–209.)

3.3 Hautaustavat

Koska jokaisella on oikeus tulla haudatuksi kotikuntansa seurakunnan ylläpitämälle hautausmaalle, toimitetaan 98 % kaikista Suomen hautauksista evankelis-luterilaisille seurakuntien hautausmailla. Hautaukseen liittyvistä asioista, kuten hautausajankohdasta, toimituksen suorittajista sekä hautaustavasta ja -paikasta sovitaan kirkkoherranvirastossa tai suuremmissa seurakunnissa hautausasioiden hoitotoimistossa. Tavallisesti haudat ovat arkkuhautoja, uurnahautoja ja muistolehtoja, mutta suuremmissa seurakunnissa on käytössä myös kolumbaarioita sekä tuhkien käsittelyyn tarkoitettuja tapoja. Hautaustavasta päättävät vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt, vainajan eläessään esittämän toivomuksen mukaisesti. (Aaltonen ym. 2005, 70–73.) Vuonna 2016 seurakunnan hautausmaahan ja muualle suoritettuja hautauksia oli Suomessa yhteensä 50 440, joista 25 526 eli 50,6 % oli arkkuhautauksia ja 24 914 eli 49,4 % tuhkahautauksia (Kirkkohallitus n.d.).

Seurakunnat ovat alkaneet suosia tuhkahautausmaasta, sillä arkkuhautausmaan rakentaminen ja ylläpito on kallista ja sopivia maa-alueita on asutuskeskuksissa vähän. Arkkuhautausmaan tulee olla laadultaan sellaista, että ruumiin maatumisen on mahdollista. Lisäksi soraharjuilla tulee huomioida pohjavesien muodostumisalueet. Säädösten mukaan arkku on haudattava vähintään 150 senttimetrin syvyyteen, joten arkkuhautausmaalla soraa tai hiekkaa tulee olla vähintään tämän verran, huomioiden lisäksi syvähautauksessa päällekkäisten arkkujen syvyys ja arkkujen alla olevan salaojituksen ympärystäytöt. Uurnahautausmaan maan laadulle ei ole vastaavia vaatimuksia. Yhden arkun vaatima tila on vähintään 1 metri x 2,5 metriä, kun taas uurnahauta vie vain noin 30 senttimetriä x 30 senttimetriä kokoisen tilan. Arkkuhautaus voidaan käyttää myös tuhkan hautaamiseen. (Aaltonen ym. 2005, 72–73; ks. myös Halinen 2012, 4.)

Näiden edellä mainittujen vaihtoehtojen lisäksi tuhka voidaan haudata myös muistolehtoon. Hautaus tehdään seurakunnan toimesta, eikä haudan tarkkaa sijaintia ilmoiteta omaisille. Alueella on yleensä seinämä tai taulu, johon voidaan omaisten niin halutessa kiinnittää metallinen laatta, johon on kirjattu haudatun nimi sekä syntymä- ja kuolinaika. Muistolehtojen ylläpito on edullista verrattuna edellä esiteltyihin hautausmuotoihin. (Aaltonen ym. 2005, 74.) Tuhka voidaan myös haudata maatumattomassa uurnassa uurnaholviin eli kolumbaarioon tai sirotella sirottelualueelle (Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä 2015, 3). Vuonna 2016 tuhkahautauksista 12 659 suoritettiin uusiin ja aiemmin lunastettuihin arkkuhautoihin, 6153 uusiin ja aiemmin lunastettuihin uurnahautoihin, 4392 muistolehtoihin, 656 sirottelualueisiin ja 96 kolumbaarioihin tai vastaaviin (Taulukko 1).

Taulukko 1. Tuhkahautaukset hautaustavoittain vuonna 2016 (Muokattu lähteestä Kirkkohallitus n.d.).

Tuhkahautauksista suoritettu	Koko kirkko	Hiippakunta								
		Turku	Tampere	Oulu	Mikkeli	Porvoo	Kuopio	Lapua	Helsinki	Espoo
Uusiin arkkuhautoihin	811	119	195	111	71	41	102	83	45	44
Aiemmin lunastettuihin arkkuhautoihin	11 848	1 895	2 332	754	1 461	320	1 073	1 052	2 032	929
Uusiin uurnahautoihin	3 409	499	565	140	410	76	237	232	747	503
Aiemmin lunastettuihin uurnahautoihin	2 744	403	419	44	150	33	88	106	1 160	341
Muistolehtoihin	4 392	1 019	1 207	30	352	64	240	259	1 012	209
Sirottelualueisiin	656	81	59	13	28	15	19	102	138	201
Kolumbaarioihin ja vastaaviin	96	0	14	0	1	5	6	4	52	14
Yhteensä	23 956	4 016	4 791	1 092	2 473	554	1 765	1 838	5 186	2 241

Lain mukaan haudaus on mahdollista muuallekin kuin hautausmaalle (Aaltonen ym. 2005, 75). Aluehallintovirasto voi erityisestä syystä myöntää luvan perustaa yksityinen haudausmaahan vainajan haudattavaksi sopivaan paikkaan, jolloin yksityinen haudausmaa ja haudausmaahan kiinteistöjärjestelmään kyseisen kiinteistön kohdalle. Tuhkan haudattavaksi tai sirotteluun maa- tai vesialueelle on aina oltava alueen omistajan tai haltijan suostumus. Vainajan tuhkan haudattavaksi ei tarvita aluehallintoviraston lupaa, jos vainajan tuhka sijoitetaan maahan siten, ettei paikalle tule haudattavaksi tai muuta näkyvää merkkiä haudasta. (Aluehallintovirasto 2017a, 2017b.)

3.4 Hautojen hoito

Kirkkolain (1993/1054 luku 17 § 5) mukaan haudat on pidettävä hoidettuna hautausmaahan arvoa vastaavasti. Haudan haltija vastaa haudan ja muistomerkin hoidosta. Tällä tarkoitetaan ensisijaisesti sitä, että haudausalue on siisti. Haudalle asetetut kukat tulee poistaa niiden lakastuttua ja kynttilät niiden sammuttua. Muistomerkin ja reunakivien tulee olla asetettu kunnolla paikalleen ja jos routa on niitä kallistanut, tulee haudattavien haltijan huolehtia niiden oikaisemisesta. Hiekalla katettu haudaus tulee pitää puhtaana roskista ja rikkaruohoista. Mikäli haudalle on seurakunnan toimesta tehty nurmikko, kuuluu sen hoitovelvollisuus myös haudattavien haltijalle. Jos haudaus ei hoideta, palautuu se tietyn määräajan ja kuulutusmenettelyn jälkeen takaisin seurakunnalle. Haudan haltija voi niin halutessaan ostaa seurakunnalta haudan hoidon yhdeksi tai useammaksi vuodeksi kerrallaan. Hoitotoimenpiteistä, kuten nurmikkon leikkaa-

misesta tai kukkaistutuksista, sovitaan haudanhoitosopimuksella. (Aaltonen ym. 2005, 88, 135–136.)

Hautaustoimilain mukaan seurakunta tai seurakuntayhtymä voi periä maksuja hautasijan luovuttamisesta, hautaamiseen liittyvistä palveluista ja haudan hoidosta. Näistä perittävät maksut saavat kuitenkin olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruiset. Seurakunta voi kirkkolain mukaan tehdä haudanhoitosopimuksia myös siten, että hoitokorvaukset sijoitetaan erityiseen hautainhoitorahastoon, jonka varoilla kyseiset haudat hoidetaan. Hautainhoitorahastolla on kirjanpidossa oma kate ja tuloslaskelma, ja sen varat erotetaan seurakunnan varoista, sillä kirkkolain tulkinnan mukaisesti verovaroja ei käytetä yksittäisten hautojen hoitoon. Lain asettamissa rajoissa seurakunta voi määrätä maksut sen mukaisesti, että ne tukevat seurakunnan kannalta toivottavia hautaustoimen käytäntöjä, esimerkiksi tuhkahautausta. (Aaltonen ym. 2005, 137, 183, 206.)

3.5 Hautausmaan ylläpito ja sen suunnittelu

Hautausmaan hoitosuunnitelma voidaan laatia toteutussuunnittelun yhteydessä tai erillisenä jo rakennetulle ja käyttöön otetulle hautausmaalle. Se sisältää säännölliset ja usein toistuvat työt, kuten kasvillisuuden hoitotyöt, puhtaanapidon ja talvikunnossapidon. Hoitosuunnitelmaan tulisi kirjata myös hautausmaan käytön ja seurakunnan talousarvion kannalta tärkeät pitkän aikavälin suunnitelmat, joihin kuuluu esimerkiksi puuston uudistamisen suunnitelma. Lisäksi suunnitelmaan kuuluu tarvittavien koneiden, kaluston ja tilojen käytön suunnittelu, jonka avulla voidaan ennakoida tulevia korjaus- ja uusimistarpeita. Suunnitelmassa tulisi erottaa rakennusvaiheen jälkeiset takuuajan hoitotyöt sekä ylläpito sen jälkeen. (Aaltonen ym. 2005, 176, 178.)

Hoitosuunnitelmassa voidaan käyttää viheralueilla yleisesti käytössä olevaa hoitoluokitusta. Hoitoluokan A1 alueita, eli edustusviheralueita ovat tavanomaisemmin kirkkojen ja merkittävien monumenttien läheisyydessä olevat alueet. Suurin osa hautausmaan alueista kuuluu kuitenkin hoitoluokkaan A2 eli käyttöviheralueisiin. Hautausmaaympäristöön liittyy usein myös kevyemmin hoidettuja alueita, kuten hautausmaan vilkkaista kulkuväylistä erottavia suojaviheralueita, maisemapeltoja hautausmaiden reservialueilla sekä metsäalueita, jotka liittyvät taajaman viheralueisiin tai luonnonympäristöön. (Aaltonen ym. 2005, 177–178.)

Hautausmaalla säännöllisesti toistuvia hoitotoimenpiteitä ovat muun muassa kevätkunnostus, lannoitus ja kalkitus, nurmikon leikkaus, pensaiden leikkaukset, rajaukset, rikkakasvintorjunta, kastelu, syyskunnostus sekä talvi- ja kevätsuojaukset. Käyttöviheralueilla kasvillisuuden, etenkin puuston, sekä rakenteiden turvallisuutta ja alueen siisteyttä seurataan säännöllisesti. Epäkohdat korjataan mahdollisimman pian ja turvallisuutta vaarantavat tekijät heti. Erityisesti talvikunnossapitoon tulee kiinnittää

huomiota. Ympäristön viihtyisyyden takaamiseksi jätehuollon tulee olla toimiva. Kierrätysastioiden tulee mahdollistaa lajittelu, niiden on oltava riittävän kokoisia ja ne tulee tyhjentää säännöllisesti. (Aaltonen ym. 2005, 178.)

3.6 Kirkon ympäristödiplomi

Kirkon ympäristödiplomi on kirkon oma, vapaaehtoinen ympäristöjärjestelmä, jonka avulla seurakunta voi tunnistaa oman toimintansa ympäristövaikutukset, asettaa tavoitteet ympäristöhaittojen vähentämiseksi sekä organisoida tehtävät ja seurannan tavoitteiden saavuttamiseksi. Sen rakenne mukailee kansainvälisten ympäristöjärjestelmien rakennetta, mutta vaatimukset on sovellettu seurakuntien olosuhteisiin sopiviksi. Kirkkohallitus on perustanut diplomin vuonna 2001, ja sen asettama kirkon ympäristöasioiden seurantaryhmä vastaa diplomista ja sen kehittamisestä. (Kirkkohallitus 2012, 9, 11–12.)

Ympäristödiplomin edellytyksenä on, että kirkkoneuvosto tai seurakuntayhtymässä yhteinen kirkkoneuvosto päättää diplomin hakemisesta ja asettaa ympäristödiplomia valmistelevan työryhmän. Työryhmä tekee ympäristökatselmuksen, eli arvion seurakunnan toiminnan ympäristövaikutuksista sekä laatii ympäristöohjelman, eli suunnitelman parannustoimenpiteistä. Kirkkoneuvosto hyväksyy ympäristöohjelman ja siinä asetetut tavoitteet otetaan osaksi seurakunnan toiminta- ja taloussuunnitelmaa. Tehdyistä toimenpiteistä raportoidaan esimerkiksi osana toimintakertomusta. Tuomiokapitulin valtuuttama auditoija varmentaa, että seurakunta täyttää ympäristödiplomin kriteerit. Kirkon ympäristödiplomin myöntää kirkkohallitus ja se on voimassa myöntämivuoden loppuun ja neljä seuraavaa kalenterivuotta. Jos diplomi uusitaan, se on voimassa viisi lisävuotta edellisen voimassaolovuoden päättymisestä lukien. Tämän jälkeen diplomia on haettava uudelleen. (Kirkkohallitus 2012, 12–13, 18.)

Yksi kirkon ympäristödiplomin tavoitteista on laadittujen tai päivitettyjen hoito- ja ympäristöohjeiden avulla kehittää hautausmaiden ja viheralueiden hoitoa luonnonmukaisemmaksi, turvata arvokkaiden luontopiirteiden säilyminen sekä lisätä luonnon monimuotoisuutta. Tavoite voidaan toteuttaa esimerkiksi viheralueiden hoitotapoja kehittämällä, keventämällä hoitoa joillakin alueilla sekä perustamalla niittyjä tai metsäaluskasvillisuutta. Hoitoa voidaan keventää reunavyöhykkeillä, hautauskäyttöön vielä ottamattomilla alueilla sekä hautauskäytöstä poistetuilla alueilla. Monimuotoisuutta voidaan pitää yllä ja lisätä suosimalla kotimaisia kasvilajeja ja luonnonvaraisia kasveja sekä vaalimalla perinteisiä kulttuurikasveja. Lintujen pesintämahdollisuuksia voidaan turvata eri lajeille sopivilla pesäpöntöillä, ja jättämällä reuna-alueille vähemmän käsiteltyjä tai hoitamattomia vyöhykkeitä voidaan lisätä myös hyönteisille ja pieneläimille sopivia elinympäristöjä. (Kirkkohallitus 2012, 94.)

Kesäkukkien talvikaudella kasvihuoneissa alkava kasvatusta kuluttaa paljon energiaa, vettä, lannoitteita ja kasvinsuojeluaineita. Lisäksi ruukuista syntyy muovijätettä, vaikkakin osa ruukuista voidaan palauttaa kasvattajille uudelleenkäytettäväksi. Tämän vuoksi ympäristödiplomissa edellytetään, että omaisille kerrotaan perennahoidon ympäristöhyödyistä ja heille tarjotaan perennahoitoa ja kukkapesätöntä nurmihoitoa vaihtoehtoina perinteiselle kesäkukkahoidolle. Myös seurakunnan omissa istutuksissa tulisi suosia perennoja kesäkukkien sijaan. Diplomia varten kerättäviä pisteitä voi kerryttää myös esimerkiksi inventoimalla hautausmaan kulttuurihistorialliset arvot, tekemällä lajistokartoituksia, laatimalla puidenhoitosuunnitelman, luopumalla haitallisista torjunta-aineista, vähentämällä kasteluveden käyttöä, siirtymällä vähäpäästöisiin työkoneisiin sekä toteuttamalla ympäristökasvatusta esimerkiksi opastettujen kierrosten tai talkoiden yhteydessä. (Kirkkohallitus 2012, 97–99.)

3.7 Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä

Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä muodostuu viidestä seurakunnasta. Kutakin seurakuntaa johtaa kirkkoherra yhdessä seurakuntaneuvoston kanssa. Seurakuntaneuvostot päättävät seurakuntayhtymän sille osoittamien varojen käytöstä. Seurakuntayhtymän toimintaa johtaa yhteinen kirkkovaltuusto ja sen valitsema yhteinen kirkkoneuvosto. Yhteinen kirkkovaltuusto päättää talouden päälinjoista ja yhteinen kirkkoneuvosto johtaa seurakuntien yhteistä taloutta. Yhtymä huolehtii talouden lisäksi henkilöstöhallinnosta, yhtymän yhteisestä hallinnosta, kiinteistöistä, hautausmaista, kirkonkirjojen pidosta ja viestinnästä. (Tampereen seurakuntayhtymä n.d.b, n.d.c.)

Hautauspalveluiden vastuualueita ovat hautustoimi, hautausmaat, uusien hautausmaiden rakennuttaminen, hautainhoitorahasto sekä seurakuntayhtymän metsien hoito. Seurakuntayhtymä pitää yllä seitsemää hautausmaata, joita ovat Aitolahden, Kalevankankaan, Lamminpään, Messukylän, Teiskon ja Vatialan hautausmaat. Vatialan krematoriossa on käytössä kaksi tuhkausuunia ja Lamminpäässä sijaitseva tuhkausuuni toimii varalaitoksena. Vuosittain toimitetaan noin 1800 hautausta ja näistä tuhkauksia on noin 78 prosenttia. Haudalle omainen voi halutessaan ostaa perushoidon, johon kuuluu haudan nurmikon tai hiekkapinnan hoito. Perushoidon rinnalle voi tilata myös kesäkukkahoidon tai monivuotisten perennojen hoidon, jotka sisältävät sekä kasvien hankinnan, että niiden hoidon. Seurakunta vastaa kuitenkin muistolehtojen ja veteraanilehtojen perushoidoista. (Tampereen seurakuntayhtymä 2016, n.d.d, n.d.e, n.d.f.)

Tampereen evankelis-luterilaiselle seurakuntayhtymälle ensimmäinen kirkon ympäristödiplomi on myönnetty vuonna 2002 ja viimeisin keväällä 2015. Vuosille 2013–2017 laaditussa ympäristöohjelmassa hautausmaihin ja viheralueisiin liittyviksi tavoitteiksi on asetettu jätehuollon tehostaminen sekä työntekijöiden kouluttaminen ottamalla työpaikkakokouksiin

mukaan ympäristöasioita. (Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä 2013; ks. myös Tampereen seurakuntayhtymä n.d.a.)

Vuosille 2017–2019 laaditussa toiminta- ja taloussuunnitelmassa on myös eritelty toiminta- ja taloussuunnitelma hautainhoitorahastolle. Painopisteiksi on määritetty hautojen hoitotason kehittäminen ja ylläpitäminen, uusien perennaohitojen kehittäminen ja oikeiden kasvilajien löytäminen sekä hoitohautojen kasvien hankinnan jatkuva kehittäminen hankintalain ja seurakuntayhtymän hankintaohjesäännön määäämissä rajoissa. Ympäristöön liittyviin tavoitteisiin on kirjattu ympäristöystävällisempien, monivuotisten lajien lisääminen hoitovalikoimaan sekä ympäristöystävällisempien kesäkukkien hakeminen. (Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä 2016, 50.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA KÄYTETYT TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyö on toteutettu tutkimuksellisena opinnäytetyönä ja aineiston keräämisessä on hyödynnetty laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteena olevia ilmiöitä tutkittavien näkökulmasta. Yleisimmät aineistonkeruumenetelmät laadullisessa tutkimuksessa ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Niitä voidaan käyttää joko vaihtoehtoisesti, rinnan tai eri tavoin yhdisteltyinä. (Sarajarvi & Tuomi 2009, 71, 150.)

Tutkimusaineisto on tässä opinnäytetyössä kerätty kahdessa vaiheessa, joista ensimmäisessä aineistoa kerättiin SWOT-analyysiin perustuvalla kyselylomakkeella ja toisessa teemahaastattelujen avulla. Tässä luvussa esitellään tarkemmin tutkimuksen toteutuksen eri vaiheet sekä käytetyt aineistonkeruu- ja analysointimenetelmät.

4.1 SWOT-analyysi aineistoa ja esitietoja keräävänä tutkimusmenetelmänä

SWOT-analyysi on Yhdysvalloissa 1960-luvulla kehitetty strategiatyökalu, jossa strategista asemaa tarkastellaan vertailemalla yrityksen vahvuuksia ja heikkouksia kilpailuympäristön luomiin uhkiin ja mahdollisuuksiin. SWOT-analyysin osa-alueista vahvuudet (Strengths) ja heikkoudet (Weaknesses) ovat tässä ja nyt käsillä olevia asioita, kun taas mahdollisuudet (Opportunities) ja uhat (Threats) ovat tulevaisuudessa eteen tulevia asioita. Analyysin tarkoituksena on tuottaa selkeä kokonaiskuva yrityksen tilanteesta strategisten valintojen sekä toimintasuunnitelmien tueksi. Menetelmää on sovellettu johtamisen lisäksi myös muilla tieteenaloilla, kuten tässäkin opinnäytetyössä tehdään. (Vuorinen 2014, 88–89.)

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa käytettiin siis edellä esiteltyyn SWOT-analyysiin perustuvaa kyselylomaketta (Liite 1). Kyselylomakkeeseen pyydettiin kirjaamaan hautausmaiden nykytilan vahvuudet ja heikoudet luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta sekä näkemykset luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen haasteista ja mahdollisuuksista. SWOT-analyysi valittiin ensimmäisen vaiheen tutkimusmenetelmäksi siksi, että sen avulla saatiin tehokkaasti kerättyä oleelliset näkemykset suuremmalta tutkittavien joukolta, kuin mitä haastattelujen avulla olisi ollut mahdollista toteuttaa. Tarkoituksena oli vasta tutkimuksen toisessa vaiheessa haastatella muutamia, lomakkeiden vastausten perusteella valittuja henkilöitä.

Kyselylomake lähetettiin yhteensä 13 henkilölle. Tutkimuksen kohteena oleva joukko on rajattu alueellisesti siten, että vastausta pyydettiin Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän lisäksi Kangasalan, Lempäälän, Nokian, Sääksmäen ja Ylöjärven seurakuntien hautausmaiden ylläpidosta vastaavilta henkilöiltä, sillä näiden seurakuntien hautaus-toimet tekevät yhteistyötä Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän kanssa. Luonnon monimuotoisuutta käsitellään hautausmaiden ylläpidosta vastaavien henkilöiden näkökulmasta, sillä heillä on laaja-alaista asiantuntemusta niin hautausmaiden ylläpitoon, käyttöön, erilaisiin käyttäjäryhmiin kuin myös talouteen liittyvistä näkökulmista. Tällä tavoin myös opinnäytetyön aihe rajautui selkeästi. Vastaukset pyydettiin antamaan sen hautausmaan tai niiden hautausmaiden näkökulmasta, joilla kukin vastaaja työskentelee.

Lomakkeet lähetettiin sähköpostilla huhtikuun 2017 lopulla ja niihin pyydettiin vastausta kolmen viikon kuluessa. Lomake oli mahdollista täyttää joko suoraan Word-tiedostoon tai tulostaa, täyttää käsin ja skannata sähköpostin liitetiedostoksi. Lomakkeessa kysyttiin vastaajan yhteystiedot mahdollista haastattelua varten, mutta vastaukset käsitellään työssä nimettöminä. Lomakkeen palautti yhteensä kuusi henkilöä, joista yksi täydensi lomakkeet kahden hautausmaan osalta.

4.2 Teemahaastattelu aineistoa syventävänä tutkimusmenetelmänä

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa oleellisinta on, että haastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Keskeistä ovat ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset sekä se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että yksi haastattelun elementti, teema-alueet, on kaikille sama. Muissa puolistrukturoiduissa haastatteluisissa esimerkiksi kysymykset tai jopa kysymysten muoto ovat kaikille samat. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47–48.)

Jo pelkästään opinnäytetyön tutkimuskysymyksissä oli selkeästi havaittavissa neljä SWOT-analyysistä johdettua teemaa, joten teemahaastattelu

oli selkeä valinta tutkimuksen toisessa vaiheessa käytettäväksi tutkimusmenetelmäksi. Koska teemahaastattelujen tavoitteena oli syventää aiemmin kerättyä aineistoa, poimittiin haastattelun teemat kyselylomakkeiden vastauksista, hyödyntäen lisäksi edellä esiteltyä kirjallista aineistoa. Haastattelurungot suunniteltiin tästä johtuen vasta siinä vaiheessa, kun kyselylomakkeiden vastaukset oli luettu läpi ja niiden pohjalta valittu kolme henkilöä haastateltaviksi. Haastateltavat henkilöt pyrittiin valitsemaan siten, että jokaisella olisi muista haastateltavista poikkeavaa asian-
tuntemusta jostakin tietystä teema-alueesta.

Hirsjärven ja Hurmeen (2009, 66) mukaan teemahaastattelun teema-
alueluettelosta laaditaan varsin pelkistetty ja iskusanamainen. Haastattelutilanteessa se toimii haastattelijan muistilistana ja tarpeellisena keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Valitut teema-alueet tarkennetaan haastattelutilanteessa kysymyksillä. Haastatteluissa käytetty teemaluettelo koottiin hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen liittyvien haasteiden ja mahdollisuuksien näkökulmasta (Liite 2).

Pääteemoiksi teemaluettelossa nousivat

- hautojen ja hautausmaiden hoito
- omaiset ja muut hautausmaiden käyttäjät
- hautausmaiden suunnittelu, päätöksenteko, taloudellinen tilanne
- kirkon ympäristödiplomi.

Haastattelut suoritettiin touko-kesäkuun vaihteessa, haastateltavien kanssa etukäteen sovittuina ajankohtina. Ne toteutettiin haastateltavien työpisteillä ja tallennettiin älypuhelimien sanelimella myöhempää purkua ja analysointia varten.

4.3 Aineiston purku ja analysointi

Hirsjärven ja Hurmeen (2009, 138) mukaan teemahaastattelujen kautta kerätty aineisto voidaan purkaa litteroimalla, eli sanasta sanaan puhtaaksikirjoittamalla. Litterointi voidaan tehdä koko haastatteludialogista tai valikoiden. Toinen tapa on päätelmien tai teemojen koodaaminen suoraan tallennetusta aineistosta, kuten ääni- tai videotallenteista. Tässä opinnäytetyössä teemahaastattelujen avulla kerätty aineisto purettiin kuuntelemalla nauhoitteet ja litteroimalla oleellisiksi nähdyt osat tekstinkäsittelyohjelmaan. SWOT-analyysiin perustuvien lomakkeiden purku tapahtui lukemalla ne perusteellisesti läpi useaan kertaan, samalla oleellisiksi nähdyt kohdat korostaen.

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 145–149) nostavat teoksessaan esiin Deyn (1993) kuvauksen kvalitatiivisen aineiston analyysistä kolmivaiheisena prosessina, jonka vaiheita ovat aineiston kuvaus, luokittelu ja yhdistely. Aineiston kuvailemisessa pyritään kartoittamaan henkilöiden, tapahtumien tai kohteiden ominaisuuksia tai piirteitä. Toinen vaihe, eli aineiston luokittelu luo pohjan tai kehyksen, jonka varassa haastatteluaineistoa

voidaan myöhemmin tulkita sekä yksinkertaistaa ja tiivistää. Luokitettaessa jäsennetään tutkittavaa ilmiötä vertailemalla aineiston eri osia toisiinsa. Kolmannessa vaiheessa, eli yhdistelyssä yritetään löytää luokkien esiintymisen välille joitakin säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia.

Sarajärven ja Tuomen (2009, 93) mukaan teemoittelu voi periaatteessa olla luokituksen kaltaista, mutta siinä painotetaan sitä, mitä kustakin teemasta on sanottu. Kyse on siis laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan. Näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa ja etsiä tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä. Jos aineiston keruu on tapahtunut teemahaastattelun avulla, on aineiston pilkkominen suhteellisen helppoa, sillä haastattelun teemat muodostavat jo itsessään jäsenyyksen aineistoon. Tässä opinnäytetyössä teemoittelua hyödynnettiin sekä kyselylomakkeiden, että teemahaastattelujen avulla kerätyn aineiston analysoinnissa. Aineiston teemoittelussa pääteemat olivat tutkimuskysymysten mukaisesti vahvuudet ja heikkoudet sekä haasteet ja mahdollisuudet. Jokaisen pääteeman alle muodostui vastausten perusteella myös useita alateemoja, joita kuvataan tarkemmin tuloksia esittelevissä luvuissa.

Teemoittelussa ja etenkin johtopäätöksiä kirjatessa oli tärkeää pitää mielessä Vuorisen (2014, 89) näkemys, jonka mukaan SWOT-analyysiin listatut asiat ovat aina subjektiivisia valintoja, eli tietyt asiat voivat olla samanaikaisesti sekä vahvuuksia, että heikkouksia. Eskola ja Suoranta (2000, 174–175) taas varoittavat, että monesti kvalitatiivisen aineiston analysointi jää tematisoinnin nimissä tuotetuksi sitaattikokoelmaksi. Teemoittelu vaatiikin heidän mukaan teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka näkyy tutkimustekstissä niiden lomittumisena toisiinsa. Nämä näkemykset toimivat hyvin tämän opinnäytetyön aineiston analysointiprosessin ohjenuorana.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään toisistaan erillään sekä SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn, että teemahaastattelujen tulokset. Luvun lopussa arvioidaan tulosten luotettavuutta ja esitetään tärkeimmät tulokset yhdistävä taulukko.

5.1 SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn tulokset

Ensimmäisenä tuloksista esitellään SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn tulokset. Tulokset on ryhmitelty hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen liittyviin vahvuuksiin ja heikkouksiin sekä sen ylläpitämiseen ja lisäämiseen liittyviin mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

5.1.1 Vahvuudet

Vahvuuksiin pyydettiin kirjaamaan hautausmailta tällä hetkellä löytyviä, luonnon monimuotoisuutta tukevia elementtejä. Lisäksi tässä yhteydessä pyydettiin kuvailemaan sitä, miten luonnon monimuotoisuutta on hautausmailla ylläpidetty ja lisätty. Kyselylomakkeiden vastauksissa hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen liittyvien vahvuuksien keskeisiä teemoja olivat monet elolliset eli biottiset tekijät, kuten kasvillisuus ja alueilla esiintyvä eläinlajisto, mutta esiin nousi myös joitakin elottomia eli abioottisia tekijöitä. Vastauksissa oli huomioitu lisäksi muutamia hautausmaiden lähiympäristöihin liittyviä tekijöitä. Vastausten perusteella hautausmaiden luonnon monimuotoisuutta on tietoisesti pyritty ylläpitämään ja lisäämään monin erilaisin valinnoin ja hoitomenetelmin.

Vahvuuksiksi koettuja biottisia tekijöitä olivat esimerkiksi monipuolinen puusto, vanhat lehtipuut sekä vanhojen puiden rikas käppä-, sieni- ja jäkäläkasvusto. Esimerkiksi Kalevankankaan hautausmaalla lahopuun määrää on lisätty hautausmaan vieressä sijaitsevalla, vanhalla puutarhan tontilla tuomalla sinne puunrungon pätkiä lahoamaan. Tontille on myös rakennettu korkean kivijalan suojaksi lahoaita, jonka rakennusmateriaali saatiin hautausmaiden puiden hoitoleikkausten yhteydessä. Myös Aitolahden hautausmaalla on lisätty lahopuun määrää jättämällä alueelle puunrungon pätkiä (Kuva 1). Vatialan hautausmaalle on taas jätetty useita kelottuneita mäntyjä ja siellä sijaitsee myös 1,5 hehtaarin metsähautausmaa.

Kuva 1. Puunrungon pätkistä muodostuvaa lahopuuta Aitolahden hautausmaalla (Mäkijärvi 2017).

Kukkivien ja marjovien kasvien nähtiin myös tukevan luonnon monimuotoisuutta. Sääksmäen seurakunnan hautausmailla kasvivalinnoissa on pyritty hyödyntämään kotimaisia FinE-kasveja ja kasvilajien määrää on vähitellen lisätty. Kalevankankaan vanhalla puutarhan tontilla on testattu kahta erilaista siemenseosta ja niittykasvusto on nyttemmin vakiintunut alueelle. Lisäksi Kalevankankaan hautausmaan yleisissä istutuksissa on käytetty jonkin verran Suomen luonnonvaraisia lajeja, kuten valko- ja keltavuokkoa, erilaisia saniaisia ja näsiä. Vatialan hautausmaalla on säilytetty mustikkatyypin metsäsaarekkeitä hautaneliöiden välissä ja alueella on ainoastaan Suomen luonnossa esiintyviä puu- ja pensaslajeja.

Vastauksissa nousi esiin myös useita eläinhavaintoja. Aitolahden hautausmaalla havaittuja lajeja ovat muun muassa hirvet, metsäkauriit, saukot, rusakot, näädet ja lumikot. Vastauksessa oli tiedostettu myös hautausmaan läheisyydessä sijaitsevat harvinaisen tummaverkkoperhosen elinympäristöt. Vatialan hautausmaalla havaintoja oli esimerkiksi metsäjäniksistä, rusakoista, ketuista, mäyristä, metsäkauriista, tikoista, palokärjistä ja kanahaukoista. Myös Messukylän uudella uurnahautausmaalla sijaitsevalla luonnontilaisella rinnealueella oli tehty havaintoja metsäkauriista, ketuista ja rusakoista. Lisäksi kyseisen alueen perhoslajistoa kuvattiin kohtalaiseksi. Varsinaisia lajikartoituksia ei vastauksissa kuitenkaan mainittu.

Luonnon monimuotoisuutta tukeviksi abioottisiksi tekijöiksi voidaan vastauksista poimia esimerkiksi Sääksmäen hautausmaalla sijaitseva vanha kivialue, jonka kuvataan tarjoavan suojaa ja elinympäristön monille lajeille. Aitolahden hautausmaan läpi virtaavan Pihkalanojan taas todetaan toimivan ekologisenä käytävänä luonnonsuojelualueen ja talousmetsien välissä.

Hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi usealla hautausmaalla on kevennetty hoitoa jollakin hautausmaan osa-alueella. Aitolahden hautausmaalla edellä mainitun Pihkalanojan reuna-alueiden hoitoa on vähennetty ja nurmialueita on muutettu niityiksi (Kuva 2). Kalevankankaalla sankarihautojen läheisyydessä sijaitsevan kukkulan nurmikentät ajetaan kerran vuodessa loppukesästä ja nähtävissä on ollut, että alueelle on levinnyt niittykasveja. Myös vanhan puutarhan tontilla niittykasvusto niitetään kerran vuodessa syksyllä. Messukylän hautausmaan luonnontilainen rinnealue pyritään niittämään kerran vuodessa lintujen pesintäkauden jälkeen. Kasvinsuojeluaineita pyritään käyttämään Sääksmäen hautausmailla mahdollisimman vähän, kun taas esimerkiksi Kalevankankaan hautausmaalla niitä ei käytetä ollenkaan. Rikkaruohoja torjutaan mekaanisesti ja esimerkiksi käyttämällä kuorikatetta pensasalueiden katteena. Linnunpönttöjä löytyy vastausten perusteella ainakin Vatialan hautausmaalta.

Kuva 2. Kevennetyn hoidon alue Pihkalanojan varrella Aitolahden hautausmaalla (Mäkijärvi 2017).

Luonnon monimuotoisuuteen liittyvänä vahvuutena piti eräs vastaajista myös sitä, että vaikka hautausmaiden ympärillä rakennetaan ja kaikki muuttuu, pysyvät hautausmaat lähes muuttumattomina. Tämän hän koki antavan vapauden kasvillisuuden pitkän ajan suunnitteluun.

5.1.2 Heikkoudet

Heikkouksiin pyydettiin kirjaamaan sellaiset luonnon monimuotoisuuteen liittyvät elementit, joita hautausmaalta löytyy vähäisesti tai jotka puuttuvat kokonaan. Lisäksi tässä kohdassa pyydettiin kertomaan, jos luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen ja lisääminen on ollut joiltakin osin hankalaa toteuttaa, sekä pohtimaan sen syitä. Vastauksissa korostuivat erityisesti asiakkaiden vaatimukset kasvillisuuden ja hautausmaiden yleisnäköymän suhteen sekä turvallisuuteen liittyvät näkökulmat. Esiin nousivat myös hautausmaiden sijainti sekä hautapaikoista vapaiden ja rakentamattomien alueiden vähyys.

Eräessä vastauksessa todetaan, että ihmiset on menneinä vuosikymmeninä totutettu voimakkaasti hoidettuun ympäristöön, jossa on hiekka- ja asfalttikäytävät ja nurmikko on tasaista, vihreää asfalttia. Poikkeamat tasisesta nurmipinnasta herättävät ihmisissä pahennusta. Samassa yhteydessä tosin myös todetaan, että hautausmaan uudet pitkäheinäalueet ovat menneet yllättävän hyvin läpi tämä tausta huomioiden. Toisessa vastauksessa korostettiin asiakkaiden vaatimuksia haudoille istutettavien

kasvien suhteen. Vastaaja koki, että suurimmaksi osaksi asiakkaat arvostavat vielä mahdollisimman näyttävästi kukkivia kesäkukkia. Perennat tai hyvät perhoskasvit eivät välttämättä vastaa heidän vaatimuksiaan. Perennalajien valintaa rajoittaa myös esimerkiksi muistomerkin koko, sillä asiakkaat toivovat, että nimitekstit jäävät mahdollisimman hyvin näkyviin. Kukka- ja pensasistutukset on vastaajan mukaan tehtävä paljolti niillä kasveilla, joita perinteisesti hautausmailla käytetään, eli lajeilla, jotka on todettu kestäväksi hautausmaaolosuhteissa ja jotka kukkivat koko kesän.

Turvallisuus ja vanhan puuston säilyttäminen ovat erään vastaajan mukaan asioita, joiden välillä puuston hoidossa joudutaan tasapainoilemaan. Luonnon monimuotoisuutta yritetään säilyttää silloin, kun se voidaan tehdä hautausmaalla kulkijoita vaarantamatta.

Heikkoudeksi koettiin myös joidenkin hautausmaiden sijainti Tampereen keskustan läheisyydessä sekä niiden rajoittuminen pääasiallisesti vilkkaasti liikennöityihin teihin. Sijainnin lisäksi luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä ja lisäämistä hankaloittaa rakentamattomien alueiden vähyyks hautausmailla. Sääksmäen seurakunnan kaikkien kolmen hautausmaan todetaan olevan kaavoitettu koko laajuudeltaan hautapaikkoja varten, eikä niin sanottua joutomaata tai vähemmällä hoidolla olevaa maareserviä ole. Kalevankankaan hautausmaan todetaan olevan vanha ja tiiviisti rakennettu viheralue, jonka vuoksi sieltä puuttuu kokonaan varpukasvillisuus ja myös luonnonvaraiset pensaat ovat vähissä.

5.1.3 Mahdollisuudet

Mahdollisuuksiin pyydettiin kirjaamaan ajatuksia siitä, mitä hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi olisi mahdollista tulevaisuudessa tehdä ja mitkä tekijät vaikuttavat siihen positiivisesti. Vastauksissa painottuivat alueiden kasvivalinnat ja luonnonmukaisempien alueiden lisääminen. Myös linnunpönttöjen lisäämisen mahdollisuudet otettiin useassa vastauksessa esiin.

Kasvillisuuteen liittyvissä kommentteissa pohdittiin esimerkiksi luonnonvaraisten kasvien käyttöä. Eräs vastaajista totesi, että tulevaisuudessa yleisissä istutuksissa ja vanhojen istutusten uusinnassa on mahdollista käyttää nykyistä enemmän luonnonvaraisia perenna- ja pensaslajeja. Perennoilla ja varvuilla voidaan hänen mukaan korvata puiden ja pensaiden alustoilla käytettävää katetta. Toinen vastaaja totesi, että hautojen rivivälien kasvillisuutta uusittaessa voisi valita leikattavan pensasaidan sijaan myös perennoita ja perennamaisia luonnonkasveja. Kyseinen vastaaja esitti myös ehdotuksen siitä, että joidenkin seurakunnille palautuneiden ja säilytettävien hautojen kasvillisuus voisi olla muutakin kuin perinteisiä haudoilla käytettäviä kasveja. Hän koki tärkeäksi myös sen, että alueiden kasvivalinnat ja hoitokäytännöt perustellaan asiakkaille. Kuten edellä on todettu, tarjoaa Tampereen evankelis-luterilainen seurakuntayhtymä haudoille jo perennahoitoa, ja vastauksissa pohdittiin tämän ottamista

valikoimaan myös Sääksmäen seurakunnan hautausmailla. Vastauksissa pohdittiin myös perhoslajien suosimista hautausmailla.

Eräs vastaajista toteaa hautausmaiden luonnonvaraisempien alueiden suosion olevan kasvussa. Niitä on hänen mukaan mahdollista suunnitella, mutta ne ovat vaihtelevasti toteutettuja. Toisessa vastauksessa nostettiin esiin myös luonnonmukaisten alueiden lisäämisen tuomat säästöt hoitokustannuksissa. Lisäksi kyseinen vastaaja koki luonnonmukaisten alueiden ylläpitämisen ja mahdollisen lisäämisen nostavan alueiden viihtyisyyssarvoja. Yksi vastaajista toteaa, että hautapaikkojen hinnoittelulla voi jonkin verran ohjata ihmisten valintoja, joten vähemmän yleishoitoa vaativat luonnonmukaiset alueet voisivat olla edullisempia. Uusia muisto-lehtoja voisi hänen mukaan toteuttaa niittymäisinä tai metsämaa-alueina.

Niittymäisten alueiden lisääminen koettiin vastauksissa mahdolliseksi Aitolahden hautausmaalla sekä Messukylän uudella uurnahautausmaalla, joka on yhteydessä Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän omistamaan ulkoilumetsään. Vatialan hautausmaalla, jossa kaikki alueet eivät ole vielä hautauskäytössä, ei vastaajan mukaan tulisi perustaa uusia hoidettuja nurmialueita, vaan niin sanotut yleiset kentät tulisi jättää luonnontilaan. Käyttöön ottamattomilla hautaneliöillä voitaisiin suorittaa metsänhoidollista harvennusta.

Linnunpönttöjen lisääminen nähtiin mahdolliseksi esimerkiksi Kalevankankaan hautausmaalla. Alueen linnustossa on vastaajan mukaan paljon kolopesijöitä, jotka hyötyisivät linnunpönttöjen asentamisesta hautausmaalle. Myös Sääksmäen seurakunnan hautausmailla voisi vastauksen perusteella olla nykyistä enemmän linnunpönttöjä.

5.1.4 Haasteet

Haasteisiin pyydettiin kirjaamaan tekijöitä, jotka hankaloittavat luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä ja lisäämistä tällä hetkellä sekä tulevaisuudessa. Vastauksissa eniten esiin nousseita teemoja olivat asiakaspalutteen ohjaava vaikutus sekä työntekijöiden määrään ja työtehtävien järjestelyyn liittyvät tekijät.

Ihmisten yleinen mielipide ja vaatimukset koettiin jo nykyhetkeen keskitetyissä heikkouksissa luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä ja lisäämistä hankaloittaviksi tekijöiksi. Saman teeman uskottiin olevan haaste vielä tulevaisuudessakin. Eräs vastaajista koki, että siistiä nurmikkoa vaativille asiakkaille on haastavaa ryhtyä markkinoimaan kevyempää hoitomuotoa. Toinen vastaajista totesi, että uusien istutusten, kuten uusien puiden sijoittelu poistettujen tilalle on asiakaspalutteen perusteella usein haasteellista. Istutuksia ei tehdä samaa tahtia kuin puita poistetaan hautausmaalta. Yksi vastaajista kuvasi esimerkkinsä avulla sitä, kuinka aiemmat kokemukset vaikuttavat halukkuuteen toteuttaa luonnonmukaisia alueita hautausmailla.

– – hautausmaalle on 90-luvulla suunniteltu uurnahautausosasto, jossa piti olla hautamuistomerkkeinä pieniä luonnonkiviä maanpeiteperennan peittämällä lohkoilla. Yhtään luonnonkiveä eivät omaiset ole halunneet laittaa, vaan kaikki on teollisia kiviä. Perenna (varjoyrtti) on hautojen edestä riivitty sivuun ja jossain vaiheessa on seurakunta taipunut kylvämään hautojen edustalle nurmikon ja tekemään kivien eteen kukkapenkit. Hautakivet olivat ensin ns. tyynykiviä eli matalia, mutta ne likaantuvat nopeasti, joten myöhemmin annettiin laittaa pystykiviä. Alue ei tänä päivänä erotu muista hautalohkoista muuten kuin hieman väljemmällä haupaikkojen sijoittelulla. Kokonaisuuden kannalta luonnon monimuotoisuus on varmaan em. tapauksissakin nurmientä parempi. Alueiden yleisilme ei ole kuitenkaan se mitä on tavoiteltu, jolloin kynnys kasvaa kokeilla vastaavien luonnonmukaisten alueiden toteuttamista.

Vastauksissa korostuivat myös luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen myötä syntyvät muutokset työtehtävissä. Erään vastaajan mukaan niittyjen lisääminen vaatisi niittoajankohdalle hetkellisesti lisää työntekijöitä, mikä on hänen mukaansa hankala toteuttaa. Hän koki myös töiden uudelleenjärjestelyn hankalaksi paikoissa, joilla on vanha, pitkällä ajalla muodostunut työpaikkakulttuuri ja tavat. Eräessä vastauksessa todettiin yksiselitteisesti haasteena olevan työntekijöiden vähyyt. Tämä liittyy toisen vastaajan listaamaan tekijään, taloudelliseen tilanteeseen. Eräs vastaajista totesi, että linnunpönttöjen asentaminen ja huolto ei ole mahdollista nykyisen työvoiman puitteissa, mutta samalla myös pohti, josko niitä suorittamaan löytyisi innokas vapaaehtoisporukka, jonka uskaltaisi antaa työskennellä hautausmaalla.

Haasteeksi koettiin näiden lisäksi esimerkiksi se, että erään hautausmaan läheisyydessä sijaitsevan kirkon ja seurakuntatalon ulkoalueiden hoidon tavoitteista tai toiveista ei ole sovittu niiden käyttäjien kanssa. Lisäksi yksi vastaajista pohti ilmastonmuutoksen vaikutusta eri lajien menestymiseen.

5.2 Teemahaastattelujen tulokset

Tutkimusta varten haastateltiin kolmea Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän hautausmaiden ylläpidosta vastaavaa henkilöä. Ensimmäinen haastateltava, erityisammattimies Janne Suojanen, työskentelee sekä Aitolahden, että Messukylän hautausmailla. Toinen haastateltavista, seurakuntapuutarhuri Erkki Laaksonen, työskenteli vielä haastattelujen aikana Vatialan hautausmaalla, mutta siirtyi tehtävästään eläkkeelle syksyllä. Kolmas haastateltavista henkilöistä, Kalevankankaan hautausmaalla työskentelevä seurakuntapuutarhuri Juha Katajamäki on lisäksi Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän ympäristötoimikunnan jäsen kaudella 2017–2018 (Tampereen seurakuntayhtymä n.d.g).

Tässä luvussa esitetään haastatteluista poimitut, hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja lisäämiseen liittyvät mahdollisuudet ja haasteet.

Haastatteluiden alussa haastateltavia pyrittiin kuvaamaan heidän näkemystään hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden lisäämisen tärkeydestä osana hautausmaiden hoitoa. Suojasen (2017) mukaan luonnon monimuotoisuuteen kiinnitetään jatkuvasti enemmän huomiota joka taholta ja hän kokee sen tämän päivän trendiksi. Katajamäki (2017) taas toteaa, että maailma muuttuu ja mainitsee myös ilmastonmuutoksen. Hän kokee, että mitä monimuotoisempi maailma on, sitä paremmin se kestää muutoksia. Hän kuvailee maailmaa kudelmaksi, joka on aina heikompi, jos sieltä puuttuu jotain joukosta. Laaksonen (2017) ei suoraan ota kantaa hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden lisäämisen tärkeyteen, vaan pohtii asiaa siitä näkökulmasta, miten omaiset suhtautuvat hautausmailla tehtyihin muutoksiin. Hän toteaa haastattelun aikana, että on halunnut pitää hautausmaiden hoidon tietyllä tasolla ja kokee tärkeäksi sen, että hautausmaan yleiskuva on siisti.

5.2.1 Mahdollisuudet

Mahdollisuudet on ryhmitelty haastattelurungon pääteemoja mukaillen. Ensimmäisenä käsitellään yleisesti hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen, toiseksi hautojen hoitoon ja sen hinnoitteluun ja viimeiseksi tiedottamiseen liittyviä mahdollisuuksia.

Luonnon monimuotoisuus hautausmailla

Haastattelujen avulla pyrittiin keräämään ajatuksia siitä, millaisilla alueilla hoitoa voisi hautausmailla keventää. Vaikka edellä onkin todettu, että usealla hautausmaalla ei kevennetyn hoidon alueiksi sopivia, rakentamattomia alueita ole, toteaa Katajamäki (2017), että esimerkiksi Vatialan ja Lamminpään hautausmailla puolet alueista on vielä rakentamatta. Näillä alueilla se olisi hänen mukaansa siis periaatteessa mahdollista. Suojasen (2017) näkemyksen mukaan hoitoa voisi keventää esimerkiksi hautausmaiden kiinteistöjen yhteydessä sijaitsevilla alueilla. Hänen mielestään esimerkiksi Messukylän vanhan kirkon ympäristö voisi olla niittyä, sillä siellä ei tehdä hautauksia, eikä siellä ole hoitohautoja. Tässä asiayhteydessä nousee toistamiseen esiin niittyalueiden tuoma säästö hoitokustannuksissa. Katajamäki (2017) toteaa, että työaika säästyy siitäkin huolimatta, että niitto on työlästä, kun työmäärää vertaa 20 viikon aikana tehtävään nurmikonleikkaustyöhön. Vaikka niittotyö on hänen mukaansa tehty pääasiassa trimmerillä, pystyttiin esimerkiksi yhdellä, melko kuivalla kenttäalueella käyttämään keräävää ruohonleikkuria.

Edellä mainittuun liittyen Laaksonen (2017) tarkentaa, että Vatialan hautausmaa on kooltaan 25 hehtaaria, ja siitä käytössä on tällä hetkellä noin 18 hehtaaria. Tästä metsähautausmaan osuus on 1,5 hehtaaria. Hänen

mukaansa Vatialan hautausmaa on haluttu pitää maalaishautausmaana. Luonto on Laaksosen mukaan jo luonnostaan lähellä ja aidattomalle alueelle pääsee liikkumaan joka suunnasta. Kuten edellä on mainittu, hautausmaalla on ainoastaan Suomen luonnossa esiintyviä puita ja pensaita, ja tällaisena se halutaan Laaksosen mukaan myös pitää. Hautauskäyttöön vielä ottamattomilta metsäalueilta löytyy lahoavia puita, ja tästä johtuen Laaksonen uskoo esimerkiksi palokärjen ja tikkojen viihtyvän alueella. Luonnonmukaisten hautausmaiden suosiosta kertoo esimerkiksi se, että Laaksosen mukaan metsähautausmaata kysytään viikoittain. Täynnä olevalta metsähautausmaalta tiedustellaan ja jopa erikseen anotaan hautauspaikkoja, vaikka hän on todennut asiasta tiedusteleville, että kaikki edeltävät anomukset ovat palautuneet kielteisellä päätöksellä. Hän uskookin, että uusilla, metsähautausmaalla sijaitsevilla hautauspaikoilla olisi kysyntää.

Katajamäki kertoo haastattelun yhteydessä hyvän esimerkin onnistuneista ratkaisuista Porin metsähautausmaalla. Pohja on Katajamäen (2017) mukaan männikköä ja kummita, joka kuoritaan haudankaivuun yhteydessä ja siirretään sille haudalle, jossa on ollut edellinen hautaus. Kahden viikon takainen arkkihautaus ei erottunut ympäristöstä muulla tavoin, kuin siitä kohtaa, mikä oli tamppautunut kummita haudalle aseteltaessa. Tiedustellessani menetelmän sujuvuutta talvella, arvioi hän hautausmaan sijainnin meren lähetyvillä ja hiekkakankaalla vähentävän maan jäätymistä. Katajamäki kuvailee, että hautausmaan polut olivat neulasten peitossa olevia hiekkapolkuja ja muistomerkit pystykiviä, mutta melko pienikokoisia. Kukat olivat pitkälti suppiloissa, tosin joillekin haudoille niitä oli myös istutettu.

Yksi haastatteluissa käsiteltävistä teemoista oli lintujen, hyönteisten ja pieneläinten elinympäristöjen tukemisen mahdollisuudet. Suojanen (2017) toteaa, että esimerkiksi käyttämällä tiheitä kasveja, kuten katajia, voidaan tukea lintujen pesintää. Tätä tukee myös esimerkiksi alueella liikumisen rajoittaminen. Tämä voitaisiin Suojasen mukaan toteuttaa esimerkiksi uudella sirottelualueella siten, että sirottelupaikka sijoitetaan tiettyyn kohtaan ja muuten alueella kulku estetään. Laaksonen (2017) kertoo, että Vatialan hautausmaalla lintuja ruokitaan talvisin auringonkansiemenillä ja talipalloilla. Ruokinta aloitetaan ennen pakkasia, jotta linnut saadaan pysymään hautausmaaympäristössä. Katajamäen (2017) mukaan kausityöntekijöiden puuryhmässä on ilmennyt kiinnostusta luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen. Heidän kanssaan puhetta on ollut esimerkiksi hyönteishotelleista.

Haastatteluissa keskusteltiin myös lahoppuun säilyttämisen mahdollisuuksista. Katajamäki (2017) kertoo, että olisi halukas kokeilemaan lahoaitaa vanhan puutarhan tontin lisäksi myös hautausmaan puolella, kukkulan ympärillä. Kukkulan rinteelle on jo viety muurin ulkopuolelta kaadetun keloppuun latvaosa. Puustosta yleisesti keskusteltaessa Katajamäki toteaa, että hautausmaan puumäärä on pyritty pitämään suurin piirtein samana, mutta ylitiheän puuston poistojen vuoksi se ei ole täysin samana pysynyt.

Hautausmaan puuston kuntokartoituksen yhteydessä puiden tiedot on kerätty AutoCAD-kartalle. Tämän perusteella pystytään esimerkiksi haarukoimaan sitä, missä alueella on vanhinta puustoa ja uusimistarvetta.

Suojanen (2017) kokee hyväksi asiaksi sen, että olemassa olevilla hautausmailla työnjohtajilla on suhteellisen vapaat kädet tehdä muutoksia. Muutokset tehdään käyttövaroista ja niistä sovitaan hautausstoimen päällikön kanssa. Lehtosen (2017) mukaan kiinteistö- ja hautausstoimen johtokunta päättää kuitenkin isommista investoinneista. Asia etenee investoinnin koosta riippuen yhteisen kirkkoneuvoston, ja siltä mahdollisesti vielä yhteisen kirkkovaltuuston käsiteltäväksi.

Hautojen hoito ja sen hinnoittelun valintoja ohjaava vaikutus

Yksi tutkimuksen tavoitteista oli selvittää, miten omaiset ovat suhtautuneet hautojen uusiin hoitomuotoihin, sekä olisiko luonnonmukaisten hautapaikkojen ja niiden hoidon hinnoittelulla mahdollista ohjata heidän valintojaan. Katajamäki (2017) toteaa, että tämä toimi jo esimerkiksi silloin, kun hinnoittelulla pyrittiin ohjaamaan enemmän tuhkahautaukseen, joten miksei se toimisi myös tässä tapauksessa. Tällä hetkellä esimerkiksi perennahoidon hinta on noin 2/3 kesäkukkahoidon hinnasta (Taulukko 2). Katajamäki kuitenkin kokee perennahoidon olevan vielä sen verran uusi hoitomuoto, etteivät ihmiset ole sitä täysin vielä löytäneet. Kalevankankaan tämän vuoden listoissa näkyi Katajamäen mukaan kuitenkin yllättävän paljon uusia perennahoitoja. Viime aikoina on hänen mukaansa kokeiltu eri lajien toimivuutta, joten perennavalikoima hakee vielä muotoansa.

Taulukko 2. Kukkahoidoista perittävät maksut vuonna 2017 haudan leveyden mukaan (Muokattu lähteestä Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä 2017).

Kukkahoidot						
Kesäkukat						
hintaa €	1 m	2 m	3 m	4 m	5 m	6 m
1 vuosi	50	50	70,50	70,50	87,50	87,50
5 vuotta	250	250	353	353	438	438
10 vuotta	500	500	705	705	875	875
Monivuotiset perennat						
hintaa €	1m	2m	3m	4m	5m	6m
5 vuotta	156	156	220	220	273	273
10 vuotta	312	312	440	440	546	546
Kukkahoidot edellyttävät haudan perushoidon						

Laaksosen (2017) mukaan Vatialan hautausmaalla on noin 3000 kesäkukkahoitoa ja perennahoitoja on noin 50. Perennahoito ei ole hänen mielestään saanut ainakaan Vatialan hautausmaalla tuulta purjeisiinsa, toisin kuin hän olisi odottanut. Tosin, koska perennahoito on ollut tarjolla vasta

noin viiden kesän ajan, tilanne voi Laaksosen mukaan muuttua siinä vaiheessa, kun viiden ja kymmenen vuoden määräaikaiset hoitosopimukset päättyvät. Laaksonen kertoo saavansa puheluita, joissa asiakas pitää kesäkukkahoitoa kalliina. Tämän vuoksi hän uskoo, että on hyvä, kun tarjolla on edullisempia vaihtoehtoja. Myös Suojanen (2017) uskoo, että hinnoittelulla voidaan vaikuttaa asiakkaiden valintoihin. Hänen mukaansa esimerkiksi muistolehtojen käyttö on lisääntynyt todella paljon, sillä se on edullista, eivätkä omaiset myöskään halua hautaa, jota pitää käydä hoitamassa, tai jonka hoidosta täytyy maksaa.

Katajamäki (2017) on laatinut seurakuntayhtymän hautausmaista hoitoluokituskartat, sillä hoitoja on pyritty saamaan tasamittaisiksi. Tarkoituksena on ollut, että kun asiakas ostaa hautahoidon, riippumatta siitä millä hautausmaalla se sijaitsee, hän saisi suurin piirtein samantasoisien tuotteiden. Hoitoluokituskartat on siis laadittu avuksi esimiehille, jotta he tietäisivät, milloin alueiden hoito on tehty riittävän hyvin. Sekä Suojanen (2017), että Laaksonen (2017) kuitenkin toteavat, etteivät käytä hoitoluokituksia niillä hautausmailla, joiden ylläpidosta he vastaavat. Katajamäen (2017) mukaan kirkkohallituksen kautta on suositeltu hoitoluokituskarttojen laatimista, mutta hän on epävarma siitä, onko niitä hautausmailla tästäkään huolimatta laadittu.

Tiedotus luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä asioista

Haastattelun aikana pohdittiin myös sitä, miten tietoisuutta luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen tärkeydestä voitaisiin lisätä ja täten edesauttaa omaisten ja muiden hautausmaiden käyttäjien myönteistä suhtautumista hautausmailla tehtäviin muutoksiin. Katajamäki (2017) kertoo esimerkiksi kesällä hautausmaaopastusten lisäksi pidettyjen kasvikerrosten olleen suosittuja. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä asioista ei Katajamäen tiedon mukaan ole ollut mainintaa asiakkaille lähete-tyissä hoitotarjouksissa, mutta kestävyysnäkökulma on tuotu esille niille, jotka ovat asiakaspalvelusta perennahoidosta tiedustelleet. Suojasen (2017) mukaan tiedotus luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä asioista tulisi tapahtua selkeillä, hyvin sijoitetuilla ilmoitustauluilla tai esimerkiksi hautapaikan valinnan yhteydessä, jos käytössä on luonnonmukaisia hautausma-alueita. Laaksonen (2017) taas kokee, että omaiset lukevat tiedotteita, kun ne viedään tarpeeksi lähelle asiaa koskevaa kohdetta. Hänen mukaan ilmoitustaululta niitä ainakin Vatialan hautausmaalla luetaan huonosti. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä asioista voisi Laaksosen mukaan tiedottaa myös esimerkiksi Tampereen seurakuntayhtymän Silta-lehdessä.

5.2.2 Haasteet

Myös hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen liittyvät haasteet on ryhmitelty haastattelurungon pääteemoja mukaillen. Ensimmäisenä käsitellään luonnon monimuotoisuutta lisäävien hautausmaiden hoitoon liit-

tyviä haasteita. Tämän jälkeen käsiteltäviä teemoja ovat asiakaspalautte, talkootyö sekä taloudellinen tilanne ja päätöksenteko seurakunnissa. Viimeisenä pohditaan kirkon ympäristödiplomiin liittyviä haasteita.

Luonnon monimuotoisuutta lisäävien hauta-alueiden hoito

Kyselylomakkeiden vastauksissa nousi esiin ajatus siitä, että seurakunnalle palautuneilla haudoilla voisi kokeilla muitakin kuin perinteisiä haudoilla käytettäviä kasveja. Suojanen (2017) kuitenkin toteaa, että seurakunnalle palautuneet haudat, joilla esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta lisääviä istutuksia voitaisiin kokeilla, ovat pieniä tilkkuja keskellä muita hoidettavia hautoja. Lähelle tulevien hautausten yhteydessä alueiden päälle ajetaan ja kasataan maata, minkä vuoksi kasvillisuuden tulee olla helposti korjattavissa. Seurakunnalle palautuneilla haudoilla sekä muistolehdoissa nurmikenttä on Suojasen mukaan helpoin. Jos alueella olisi muuta kasvillisuutta, vaatisi se hautauksen jälkeen uudelleenistutuksia. Lisäksi talvella jäätynyttä maata hakataan tai sulatetaan, minkä vuoksi alueelle jää palaneita kohtia. Jos muistolehdon kasvillisuus olisi perennoja, pitäisi aluetta kitkeä ja sieltä tulisi myös poistaa puiden vesat. Suojanen pohtii, että nurmikon hoitoon verrattuna tämä työllistäisi enemmän henkilökuntaa, josta syntyisi taas lisää kustannuksia.

Jos muistolehto olisi niittymäinen alue, pitäisi Suojasen (2017) mukaan myös sieltä kitkeä puiden vesoja. Hän kuitenkin uskoo, että jos poistamista tehtäisiin tasaisin väliajoin, ei työmäärä olisi niin suuri verrattuna nurmenleikkuuseen. Niittymäisillä alueilla hautapaikan mittaaminen saattaisi kuitenkin olla hankalampaa ja haasteeksi voitaisiin kokea myös punkit. Suojanen pohtii myös, että ihmiset eivät välttämättä miellä niittymäistä aluetta hautausmaaksi. Hänen mukaansa esimerkiksi Messukylän muistolehdossa tiedotuksesta huolimatta muun muassa juoksetetaan koiria ja lasketaan talvella mäkeä. Parhaiten luonnonmukaiset alueet sopivatkin Suojasen mielestä hankalakulkuisille paikoille. Haastattelun aikana pohdittiin myös keinoja niiton hetkellisesti aiheuttaman työkuorman helpottamiseksi. Suojasen mukaan erilaisia niittokoneita olisi kyllä saatavilla, mutta niittyjä tulisi olla sen verran, että koneen hankinta olisi kannattavaa. Koneiden käyttö vaatii myöskin ammattitaitoista henkilökuntaa. Kausiväen vaihtuvuus ja vakituisen henkilökunnan vähentäminen tuovat tähän omat haasteensa.

Vesakon poisto aiheuttaa työtä myös metsähautausmailla. Laaksonen (2017) toteaa, että Vatialan metsähautausmaan ja muiden hautaneliöiden vesakkoa ei käydä läpi joka vuosi, vaikka hän toivoisikin, että näin ehdittäisiin tekemään. Alueen perällä sijaitsevia, käyttöönottamattomia metsäalueita ei taas ole Laaksosen aikana ehditty hoitamaan ollenkaan. Laaksonen pohtii, että Vatialan hautausmaalle tuskin tulee enää uutta metsähautausmaata arkkuhautakäyttöön, sillä se on niin suuritöinen. Alueen hoito tehdään kokonaan käsityönä. Tämän vuoksi Laaksosen mielestä uusilla, vastaavilla alueilla hautapaikan ja sen hoidon hinnan tulisi olla kaksinkertainen.

Sekä Katajamäki (2017), että Suojanen (2017) toteavat kumpikin, että hautojen hoitomuotoja on perinteisellä, nurmikentäksi rakennetulla hautausmaa-alueella hankala muuttaa. Suojanen (2017) kokee haasteeksi muun muassa sen, miten luonnonmukaisen ja hoitamattoman haudan ero määritellään, sillä haudat eivät saa olla hoitamattomia. Tälle pitäisi siis kehittää kriteerit. Edessä olisi Suojasen mukaan koko hautausmaakulttuurin muutos. Helpointa muutokset olisikin toteuttaa uusilla hautausmailla tai olemassa olevien hautausmaiden yksittäisillä alueilla.

Asiakaspalaute

Laaksosen (2017) mukaan hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen liittyvistä asioista ei ole tullut palautetta asiakkailta. Palaute ja tiedustelut liittyvät yleensä haudan hoitoon tai muistomerkkiin. Laaksonen toteaa, että palaute muutoksista tulee omaisilta välittömästi. Muutosvastarinta näkyy hänen mukaansa jokaisessa asiassa. Esimerkkinä hän kertoo, että kun erään hautaneliön luona sijainneet roska-astiat vietiin pois, löytyivät jätteet tämän jälkeen viereisestä metsästä. Roska-astiat oli pakko tuoda takaisin vanhalle paikalleen.

Haastattelun aikana keskusteltiin myös perennahoitoon liittyvästä palautteesta. Laaksosen (2017) mukaan sinä aikana, kun perennahoitoja on tarjottu, ei ole ollut kuin muutama asiakas, jotka eivät ole olleet tyytyväisiä perennojen pelkkiin, vihreisiin lehtiin. Hän kertoo todenneensa erälle palautetta antaneelle asiakkaalle, että perennat ovat parhaimmillaan neljän, viiden vuoden päästä istutuksesta. Jotkut asiakkaat hyväksyvät tämän, jotkut eivät. Tässä tapauksessa omaiset saattavat itse vaihtaa haudalle kesäkukat tai tilata seuraavaksi vuodeksi taas kesäkukkahoidon.

Haasteiden lisäksi asiakaspalaute luo kuitenkin myös mahdollisuuksia. Aitolahden hautausmaan läpi virtaavan Pihkalanojan ympärille jätetyistä niittyalueista on Suojasen (2017) mukaan tullut pelkkää positiivista palautetta. Positiivisesta suhtautumisesta kertoo Suojasen mukaan myös se, että hautausmaan aluetta käydään paljon valokuvaamassa. Alueelle jätetyistä puunrungon pätkistä ei palautetta ole tullut. Suojanen pohtiikin, että nykypäivänä ihmiset saattavat jo ymmärtää niiden tarkoituksen.

Talkootyö

Kyselylomakkeiden vastauksissa nousi esiin myös ajatus vapaaehtoistyöntekijöiden hyödyntämisestä esimerkiksi linnunpönttöjen asennuksessa ja huollossa. Suojanen (2017) pohtii, että myös hetkellisesti paljon työvoimaa vaativa niitto olisi hyvä suorittaa talkoilla. Hän kuitenkin epäilee tämän seudun olevan vielä niin vahvasti maatalousaluetta, että työ ei ole ihmisille tarpeeksi erikoista, toisin kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudulla asuville. Laaksonen (2017) taas uskoo, että pienissä kunnissa maaseudulla yhteisöllisyys on aivan erilaista verrattuna kaupunkeihin. Hän voisi kuvitella talkoiden toimivan maalaishautausmailla, pienissä kirkonkylissä. Laaksonen nostaa esiin myös sen näkökulman, että vapaaehtoiset tarvit-

sevat työnjohtoa. Työtehtävät pitää esitellä ja ne vaativat myös jonkinlaista valvontaa.

Taloudellinen tilanne ja päätöksenteko seurakunnissa

Haastatteluissa monen teeman yhteydessä esiin nousi myös taloudellinen näkökulma. Yksi hautausmaiden ylläpitoon liittyvä haaste oli haastateltavien mukaan työntekijöiden vähyys. Laaksonen (2017) toteaa, että hautausmaiden perustehtävä on hautaaminen ja työntekijöiden aika menee siihen. Suojasen (2017) mukaan hautaukset sitovat sekä vakituista henkilökuntaa, että koneita, ja lisäksi hautauksista johtuvat, nopeasti muuttuvat tilanteet hankaloittavat töiden suunnittelua. Laaksonen (2017) kuvaillee tilannetta siten, että tietyt työt tehdään juosten, tai rehellisesti sanottuna tiettyjä töitä, kuten käytävien haraus ja reunojen kanttaus, jätetään kokonaan tekemättä.

Haastatteluissa tiedusteltiin myös, millaisia pitkän aikavälin suunnitelmia hautausmaiden puiden ja muun kasvillisuuden hoidolle ja uudistamiselle on laadittu. Suojanen (2017) kertoo, että puuston hoito- ja uudistamissuunnitelmaa ei ole laadittu, sillä sitä varten ei ollut mahdollista käyttää ammattilaisten apua, vaan suunnitelma olisi pitänyt tehdä kokonaan itse. Laaksonen (2017) mukaan myöskään Vatialan hautausmaalle ei ole tehty vastaavanlaisia suunnitelmia. Haasteeksi hautausmaiden luonnon monimuotoisuudelle muodostuvat myös työntekijöiden vähyden vuoksi tehdyt, hoitotyötä helpottavat ratkaisut. Laaksonen toteaa, että puita on kaadettu joka talvi, ja ne ovat yleensä olleet lehtipuita, sillä niiden poisto vähentää lehtien määrää ja helpottaa kevätsiivousta. Useimpien kaadettujen puiden tilalle ei ole myöskään istutettu uusia puita, johtuen hankalasta paikasta maan alla olevien sähköjohtojen ja automaattisadetusputkien takia.

Suojanen (2017) pohtiikin, mikä on seurakunnan kiinnostus maksaa ympäristöasioista. Hän toteaa, että työaika on rajallinen, joten uudet työt vaativat joko lisää työntekijöitä, tai vaihtoehtoisesti joitain töitä jätetään tekemättä. Toisaalta uudistuksilla voidaan myös saada lisää aikaa. Asiaa pitäisi kuitenkin ensin tutkia, ja kokeilut vievät myös oman aikansa. Tähän liittyen haasteena voidaan nähdä myös henkilökunnan vähäinen vaihtuvuus. Suojasen mukaan seurakunnalla työskennellään pitkissä työsuhteissa. Hänen mukaansa se on toisaalta etu, mutta toisaalta myös rasite. Iäkään henkilökunnan ajatusmaailma laahaa ajasta jäljessä ja uuden kehittäminen jää pois. Katajamäki (2017) toteaa, että seurakunta ei ole järjestänyt luonnon monimuotoisuuteen liittyviä koulutuksia, vaan tiedonhaku on oman mielenkiinnon varassa.

Kirkon ympäristödiplomi

Kirkon ympäristödiplomi herätti haastatteluissa voimakkaitakin mielipiteitä. Suojanen (2017) kokee, että ympäristödiplomi on paperi, jota virastolla käsitellään, eikä sillä ole käytännössä mitään tekemistä toimipistei-

den kanssa. Hautausmailla toimitaan siten, miten itse järkeväksi koetaan ja miten ehditään. Ainoa ympäristödiplomiin liittyvä muutosehdotus, jonka sekä Laaksonen (2017), että Suojanen (2017) muistavat, oli, että jäteastioissa oleva teksti olisi pitänyt muuttaa uutta ohjeistusta vastaavaksi. Lisäksi Suojanen (2017) toteaa, ettei hänellä ole tietoa ympäristötoimikunnan toiminnasta tai päätöksistä. Hän toivookin, että ympäristötoimikunnan ja hautausmaiden välille luotaisiin jonkinlaista yhteistoimintaa. Katajamäki (2017) taas kokee, että kirkon ympäristödiplomi on laaja kokonaisuus ja koskee montaa osa-aluetta. Hänen mielestään ympäristödiplomi tukee luonnon monimuotoisuutta, ainakin välillisesti, mutta se on enemmän kuitenkin kiinni siitä, miten sitä paikallisesti sovelletaan. Valtakunnantasaisen ohjeistuksen tulee hänen mielestään olla melko yleispätevä.

Haastatteluissa keskusteltiin myös ympäristödiplomin tunnettuudesta työntekijöiden keskuudessa. Katajamäki (2017) uskoo, että tämän suhteen olisi melko paljon parannettavaa. Ympäristödiplomista ei suoranaisesti kerrota perehdyttämisen yhteydessä, sillä käsiteltäviä asioita on muutenkin paljon. Hänen mukaansa asia kuitenkin pulpahtaa silloin tällöin esiin arjessa. Laaksosen (2017) mukaan kausityöntekijät ovat tietoisia ympäristödiplomista, mutta sitä ei erikseen käsitellä perehdytyksessä. Joitakin valtakunnallisia ohjeita ja kirjasia työpaikalle on tullut ja ne löytyvät sosiaalitulojen pöydältä, mutta Laaksonen epäilee, että työntekijöillä ei välttämättä ole kiinnostusta niiden lukemiseen.

5.3 Tulosten yhteenveto ja luotettavuuden arviointi

SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn sekä teemahaastattelujen tärkeimmät tulokset on esitetty yhteenvetomaisesti seuraavassa taulukossa (Taulukko 3). Tuloksia tarkasteltaessa on tärkeää huomioida, että vastaajat ovat kirjanneet ja ryhmitelleet vastauksensa kyselylomakkeisiin omien näkemystensä mukaisesti. Vastaukset perustuvat erilaisiin hautausmaihin sekä jokaisen henkilökohtaisiin kokemuksiin ja mieltymyksiin. Lisäksi on huomioitava, että sekä kyselyn, mutta erityisesti myös teemahaastattelujen tulosten ryhmittelyssä opinnäytetyön tekijän tulkinnoilla on ollut vaikutuksensa lopputulokseen. Teemahaastatteluissa haastateltavat eivät itse lokeroineet vastauksiaan haasteisiin ja mahdollisuuksiin, vaan tekijä on tehnyt ryhmittelyn jälkikäteen nauhoitteiden analysoinnin perusteella. Tuloksiin vaikuttavat myös tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden määrä, seurakunta ja paikkakunta, jolla hautausmaa sijaitsee. Tämän tutkimuksen tulokset kuvaavat lähinnä Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän sekä sen ympäryseurakuntien hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden tilaa, mutta monet tutkimuksessa esiin nousseet luonnon monimuotoisuuden lisäämiseen liittyvät mahdollisuudet ja haasteet ovat todennäköisesti samanlaisia myös valtakunnan tasolla. Tulosten perusteella laaditut jatkotutkimus- ja kehittämisehdotukset esitetään opinnäytetyön viimeisessä luvussa.

Taulukko 3. SWOT-analyysiin perustuvan kyselyn ja teemahaastattelujen tulokset.

<p>Vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • monipuolinen puusto • lahopuu (puunrungon pätvät, lahoaita) • FinE-kasvit ja luonnonvaraiset kasvit istutuksissa • metsähautausmaa, metsäsaarekkeet • eläinhavainnot • vanhat kiviaidat • niityiksi muutetut nurmialueet • kasvinsuojeluaineita käytetään vähän tai ei ollenkaan • rikkakasvien torjunta mekaanisesti ja katteilla • linnunpöntöt, talviruokinta • alueiden muuttumattomuus 	<p>Heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • ihmiset tottuneet voimakkaasti hoidettuun hautausmaaympäristöön • asiakkaiden vaatimukset ohjaavat hautojen hoitoa ja niiden kasvivalintoja • tasapainoilu hautausmaan käyttäjien turvallisuuden ja vanhan puuston säilyttämisen välillä • sijainti keskustan läheisyydessä, alueen rajoittuminen teihin • rakentamattomien alueiden vähäisyys osalla hautausmaista
<p>Mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • rakentamattomat alueet • lahoppuun lisääminen • puuston kuntokartoituksen perusteella tehdyt päätökset puuston uusimisesta • hyönteishotellit, linnunpöntöt • luonnonvaraisten kasvien, perennojen ja varpujen lisääminen • perennahoidon kehittäminen • niittymäisten alueiden lisääminen, säästöt hoitokustannuksissa • vapaaehtoistyö (niitto, linnunpöntöt) • perinteisistä poikkeavat kasvit seurakunnalle palautuneilla haudoilla • hoitoluokituksilla yhtenäiset hoitotoimenpiteet kaikille hautausmaille • tietoisuuden ja myönteisen muutoksiin suhtautumisen lisääminen tietoa jakamalla • metsähautausmaan ja muistolehtojen suosio • uusien, luonnonmukaisten hautaus-alueiden perustaminen • asiakkaiden valintojen ohjaus hautapaikkojen ja niiden hoidon hinnoittelulla 	<p>Haasteet</p> <ul style="list-style-type: none"> • ilmastonmuutos • haudoista aiheutuvat vauriot rajoittavat kasvivalintoja • perenna-alueilla kitkentätyötä, niittymäisillä alueilla ja metsähautausmailla poistettava puiden vesoja, lisää käsin tehtävää työtä • luonnonmukaisen ja hoitamattoman haudan eroa ei ole määritelty • muutokset työtehtävissä • työntekijöiden määrä vaikuttaa alueiden ylläpitoon ja kasvillisuuteen liittyviin valintoihin • tutkimustyö ja uuden kokeilu kentällä vie aikaa • vapaaehtoisia ei välttämättä löydy talkoisiin, lisäksi tarvitsevat työnjohtoa • omaisten muutosvastarinnan vaikutus hautausmailla tehtäviin muutoksiin ja uusien luonnonmukaisten alueiden toteutukseen • kirkon ympäristödiplomin tunnettuus, yhteistoiminnan puute • pitkissä työsuhteissa uuden kehittäminen vähenee

6 POHDINTA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että hautausmaiden ylläpidosta vastaavat henkilöt ovat tietoisia luonnon monimuotoisuuden merkityksestä sekä keinoista, joilla sitä voitaisiin hautausmailla lisätä. Tähän mennessä luonnon monimuotoisuutta on hautausmailla lisätty esimerkiksi käyttämällä istutuksissa luonnonvaraisia kasvilajeja, lisäämällä lahopuun määrää jättämällä alueelle puunrungon pätkiä ja rakentamalla lahoaitoja, sekä keventämällä joidenkin alueiden hoitoa ja muuttamalla nurmialueita niityiksi. Osalla hautausmaista luonnon monimuotoisuuden lisäämisen haasteeksi muodostuu kuitenkin rakentamattomien, hautauskäyttöön ottamattomien alueiden vähyys. Myös voimakkaasti hoidettuun hautausmaaympäristöön tottuneiden omaisten mielipiteet vaikuttavat hautausmailla tehtäviin muutoksiin ja kasvivalintoihin. Luonnon monimuotoisuutta tukevat muutokset eivät myöskään saisi lisätä hoitotyön määrää, sillä muuten muita töitä joudutaan jättämään tekemättä. Toimintaa tulisi kehittää yhdessä ja tietoa jakaa aktiivisesti, mutta ylläpidosta vastaavat henkilöt kokivat tällaisen yhteistoiminnan puuttuvan esimerkiksi hautausmaiden ja ympäristötoimikunnan väliltä.

Näihin tutkimuksen tuloksiin perustuen tilaaja pyysi antamaan myös ehdotuksia hautausmaiden luonnon monimuotoisuuden kehittämiseksi. Vuorisen (2014, 89) mukaan SWOT-analyysin tuloksia voidaan hyödyntää pohtimalla, miten todettuja vahvuuksia voidaan käyttää hyväksi ja vahvistaa, ja toisaalta, miten heikkouksia voisi poistaa, lieventää tai välttää. Lisäksi Vuorinen kehottaa miettimään, miten varmistetaan mahdollisuuksien hyödyntäminen, sekä miten uhkia voidaan poistaa, lieventää tai kääntää mahdollisuuksiksi. Seuraavat kehittämisehdotukset on laadittu tätä ohjeistusta mukaillen.

Lahopuun määrää tulisi myös jatkossa lisätä kullekin hautausmaalle sopivalla tavalla. Edellä mainittujen maapuiksi jätettyjen puunrungon pätkien ja lahoaidan lisäksi sellaisille alueille, joiden välittömässä läheisyydessä ei ole kulkua, voidaan jättää myös tekopötkelöitä. Tekopötkelö on 3–6 metrin korkeudelta katkaistu puu, josta muodostuu lahopuuta. Siitä on hyötyä sekä lahopuusta riippuvaisille lajeille, että kolopesijöille. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa avainpuulajeja ovat haapa, raita ja jalot lehtipuut. (Koistinen ym. 2014, 120, 122.) Puuston kuntokartoitusten ja niiden perusteella laadittujen pitkän aikavälin hoito- ja uudistamissuunnitelmien avulla varmistettaisiin puuston tasainen kehitys. Tutkimus ja suunnittelutyö aiheuttaa lisäkustannuksia, mutta toisaalta suunnitelmien avulla olisi mahdollista ennakoida tulevien vuosien töitä ja budjetoida niistä syntyviä kustannuksia.

Luonnonvaraisten kasvilajien käyttöä tulisi lisätä esimerkiksi istutuksia uusittaessa tai uusia hauta-alueita perustettaessa. Luonnonperennat soveltuvat hyvin käytettäväksi esimerkiksi biotooppipohjaisissa istutuksissa.

Monilajiset kasviyhdykskunnat suunnitellaan siten, että kasvit tukevat toisiaan, eikä mikään laji peittoa muita. Dynaamisessa ryhmässä kasvit hakevat paikkansa nopeasti ja täyttävät mahdollisesti syntyvät aukot joko kasvullisesti tai siementaimilla. (Vuori 2017.) Mäkinen (2013, 20) toteaa aihetta käsittelevässä opinnäytetyössään, että hoidon tarvetta vähentää myös se, että perennayhdykskuntia ei pyritä hoidon keinoin pitämään staattisina sommitelmina, vaan kasvit saavat siirtyä ja levitä alueella. Bio-tooppipohjaisia istutuksia voitaisiin kokeilla esimerkiksi muistolehdoissa tai seurakunnan omilla istutusalueilla.

Hoitotyötä voidaan hautausmailla vähentää myös esimerkiksi muuttamalla yleisiä nurmialueita niityiksi. Niittyjen perustamisen ja hoidon suunnittelussa olisi järkevää hyödyntää esimerkiksi ProAgria Etelä-Suomen MKN Maisemapalveluiden asiantuntijoita. He ovat muun muassa laatineet yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa viherpalveluohjelman kaupungin maisemapelloille ja -niityille (Maa- ja kotitalousnaiset 2017). Tämä voisi vähentää kenttätutkimuksiin ja suunnitteluun kuluvaan aikaa. Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän hautausmaita ja Tampereen kaupungin omistamia alueita olisi tärkeää kehittää yhteistyössä kaupungin kanssa niin, että alueet tukisivat toinen toistaan ja luonnon monimuotoisuutta tukevien viheralueiden välille syntyisi myös ekologisia yhteyksiä. Lisäksi seurakuntayhtymän metsät tulisi nähdä osana tätä verkostoa.

Niillä hautausmailla, joilla niityiksi tai kevennetylle hoidolle soveltuvia alueita on vähäisesti, luonnon monimuotoisuutta tulisi lisätä esimerkiksi kehittämällä monipuolista kasvilajistoa perennahoidon ja seurakunnan omien istutusten kautta. Istutuksissa tulisi hyödyntää kotimaisia, perhosia ja muita hyönteisiä houkuttelevia lajeja. Hyönteisille tärkeitä talvehtimis- ja pesäpaikkoja voidaan taas hautausmaaympäristössä lisätä rakentamalla istutusalueiden läheisyyteen hyönteishotelleja. Perhospuutarhat edesauttavat myös laulavien lintujen palaamista kaupunkiympäristöön. (Blomberg, Närhi, Tahvonen & Weckman n.d.)

Uusia, luonnonmukaisia hautausmaita perustettaessa tai muita luonnon monimuotoisuutta tukevia muutoksia tehtäessä olisi hyvä laatia ja ottaa käyttöön kirjalliset hoitosuunnitelmat. Niiden tulisi olla kaikkien hautausmaiden työntekijöiden saatavilla ja niistä tulisi kertoa myös perehdytyksen yhteydessä. Sekä ylläpidossa, että rakentamisessa tulisi jatkossa mahdollisuuksien mukaan huomioida Kestävä ympäristörakentaminen (KESY) –hankkeessa luodut toimintamallit ja työohjeet. Suunnitteilla olevat koulutukset voisivat tarjota työnjohdolle hyödyllisiä työkaluja toiminnan kehittämiseksi. Tähän ja muihin hautausmaiden ympäristöasioihin liittyen tulisi käynnistää aktiivinen viestintä hautausmaiden ja ympäristötoimikunnan välillä. Toimikauden alussa hautausmaiden ylläpidosta vastaavien henkilöiden olisi hyvä esitellä ympäristötoimikunnan jäsenille edellisellä kaudella tehtyjä muutoksia ja niiden toimivuutta, sekä antaa ehdotuksia seuraavan kauden tavoitteiksi.

Yksi tärkeimmistä hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen vaikuttavista tekijöistä on omaisten myönteinen suhtautuminen ja tietoisuus luonnon monimuotoisuuden merkityksestä. Kuten haastatteluissa jo edellä mainittiin, oleellista on, että tiedotteet ovat esillä oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. Valitsemalla käyttöön useita eri kanavia varmistetaan, että tieto saavuttaa eri ikäluokkiin kuuluvat ihmiset. Tärkeää olisi kertoa luonnon monimuotoisuutta tukevista vaihtoehdoista hautapaikkoja esiteltäessä, sekä esimerkiksi hoitotarjouksen liitteenä olevassa tiedotteessa. Hinnoittelun tulisi jatkossakin tukea ympäristöystävällisiä valintoja. Oletettavasti luonnon monimuotoisuutta lisäävät muutokset hyväksytään helpoiten hautausmaiden reuna-alueilla, yleisillä nurmikentillä sekä uusilla, luonnonmukaisiksi perustetuilla hauta-alueilla. Näin omaisella säilyy valinnanvapaus ja varautuneisuus muutoksia kohtaan vähenee. Myönteinen suhtautuminen lisääntyy entisestään, kun hautausmaan käyttäjillä on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua hautausmailla tehtäviin muutoksiin. Talkoiden toimivuutta voisi kokeilla esimerkiksi järjestämällä linnunpönttöjen rakentamiseen keskittyvän tapahtuman.

Lopuksi todettakoon, että opinnäytetyötä täydentäisivät jatkossa parhaiten valtakunnallisesti laajemmat, myös seurakuntien taloudellisista päätöksistä vastaavien henkilöiden, sekä omaisten ja hautausmaiden muiden käyttäjäryhmien näkemykset huomioivat tutkimukset. Tärkeää olisi myös tuottaa päätöksenteon tueksi tietoa luonnon monimuotoisuutta lisäävien muutosten vaikutuksesta alueiden rakentamis- ja ylläpitokustannuksiin, sekä hoitotyössä tapahtuviin muutoksiin liittyen. Uskon kuitenkin, että toteutetulla rajauksella opinnäytetyö täyttää sille annetut tavoitteet ja antaa tilaajalle riittävästi tietoa toiminnan kehittämiseksi. Opinnäytetyö tarjosi minulle tekijänä mielenkiintoisen mahdollisuuden tutustua tarkemmin hautausmaiden ylläpidon kokonaisuuteen ja ajankohtaiseen aiheeseen. Toivon työskenteleväni tämän tärkeän aiheen parissa jatkossakin.

LÄHTEET

Aaltonen, P., Palo, H., Rimpiläinen, O., Rintala, A., Ruotsalo, P. & Särkiö, P. (2005). *Hautustoimen käsikirja*. 1. painos. Helsinki: Edita.

Alahuhta, J., Arovuori, K., Horne, P., Kniivilä, M., Kosenius, A.-K., Otsamo, A., Saastamoinen, O. & Vaara, M. (2014). *Yhdistävä luonto: ekosysteemi-palvelut Suomessa*. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Forestry and Natural Sciences. Number 15. Haettu 22.4.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1426-2>

Aluehallintovirasto (2017a). *Hautausmaa ja yksityinen hautapaikka*. Haettu 7.5.2017 osoitteesta <https://www.avi.fi/web/avi/hautausmaa-ja-yksityinen-hautapaikka>

Aluehallintovirasto (2017b). *Vainajan tuhka*. Haettu 7.5.2017 osoitteesta <https://www.avi.fi/web/avi/vainajan-tuhka>

Blomberg, E., Närhi, S., Tahvonen, O. & Weckman, E. (toim.) (n.d.). *Kestävä kotipiha*. Esite. Viherystävien liitto. Haettu 26.9.2017 osoitteesta https://www.vyl.fi/site/assets/files/1644/kestava_kotipiha_esite_web.pdf

Eskola, J. & Suoranta, J. (2000). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Halinen, J. (2012). *Hulevesien hallinta hautausmaalla – kohdealueena Laukaan hautausmaa*. Opinnäytetyö. Maisemasuunnittelun koulutusohjelma. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 23.9.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012060411551>

Hautustoimilaki 2003/457. Haettu 10.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030457>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

Hyvärinen, E., Juslén, A., Mannerkoski, I. & Rassi, P. (toim.) (2010). *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2010*. Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus. Haettu 4.6.2017 osoitteesta [http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Suomen_lajien_uhanalaisuus_Punainen_kirja\(4709](http://www.ym.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Julkaisut/Erillisjulkaisut/Suomen_lajien_uhanalaisuus_Punainen_kirja(4709)

Jauhiainen, S. & Loukola, M.-L. (2016). *Luonnon monimuotoisuus ja sen merkitys*. Haettu 17.4.2017 osoitteesta http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/aihekokonaisuudet/kestava_k

[ehi-
tys/teemoja/monimuotoisuuden_vaaliminen/luonnon_monimuotoisuus_ ja_sen_merkitys](#)

Kirkkohallitus (2012). Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2012. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2012:1. Haettu 3.4.2017 osoitteesta
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FE7B9AB5E16C67D8C22578680029A4E0/\\$FILE/KH_diplomik%E4sikirja_taitto_11%203.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/FE7B9AB5E16C67D8C22578680029A4E0/$FILE/KH_diplomik%E4sikirja_taitto_11%203.pdf)

Kirkkohallitus (n.d.). Tilastollinen vuosikirja 2016. Hautaustoimi. Haettu 22.9.2017 osoitteesta
<http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp3?open&cid=Content240FFA>

Kirkkojärjestys 1993/1055. Haettu 13.5.2017 osoitteesta
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055>

Kirkkolaki 1993/1054. Haettu 13.5.2017 osoitteesta
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>

Koistinen, A., Sved, J., Vanhatalo, K., Väisänen, P. & Äijälä, O. (toim.) (2014). Metsänhoidon suositukset. Metsätalouden kehittämiskeskus Tapion julkaisuja. Haettu 1.5.2017 osoitteesta
http://www.metsanhoitosuosituksset.fi/wp-content/uploads/2016/08/Metsanhoidon_suosituksset_Tapio_2014.pdf

Lehtonen, J. (2017). Opinnäytetyön kommentointi. Sähköpostiviesti tekijälle 9.10.2017.

Leinonen, M., Nyberg, T., Tast, J. & Tyrväinen, H. (2001). *Koulun biologia. Lukio 5. Ympäristö*. 1.–2. painos. Helsinki: Otava.

Leinonen, M., Nyberg, T., Tast, J., Tyrväinen, H. & Veistola, S. (2007). *Koulun biologia. Lukio 1. Eliömaailma BI1*. 1.–4. painos. Helsinki: Otava.

Maa- ja kotitalousnaiset (2017). Viherpalveluohjelma Tampereen kaupungille. Haettu 21.9.2017 osoitteesta
<https://www.maajakotalousnaiset.fi/ajankohtaista/viherpalveluohjelma-tampereen-kaupungille-8687>

Mäkijärvi, J. (2017). Opinnäytetyön tekijän valokuvia Aitolahden hautausmaalta Tampereelta.

Mäkinen, L. (2013). *Perennayhdyskunta suunnitteluperiaatteena – kasviökologian oppeja hyödyntävä perennaistutusten suunnittelu*. Opinnäytetyö. Maisemasuunnittelun koulutusohjelma. Yrkeshögskolan Novia. Haettu 11.9.2017 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201302031992>

Räty, E. (toim.) (2012). *Viljelykasvien nimistö*. Puutarhaliiton julkaisuja nro 363. Helsinki: Puutarhaliitto.

Saarela, S.-R. & Söderman, T. (2008). Ekologisesti kestävä kaupunkiseutu ja niiden ekosysteemipalvelut. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 33. Haettu 24.4.2017 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/39715>

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Suomen ympäristökeskus (2017). Luontotyyppien uhanalaisuus. Haettu 4.6.2017 osoitteesta http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luontotyypit/Luontotyyppien_uhanalaisuus

Suomen ympäristökeskus (n.d.). Ekosysteemipalveluiden turvaaminen on tärkeää ilmastonmuutoksen edetessä. Haettu 4.4.2017 osoitteesta <https://ilmasto-opas.fi/fi/ilmastonmuutos/vaikutukset/-/artikkeli/a2e371f2-3997-4e51-ac9c-93425ab90590/ekosysteemipalvelut.html>

Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö (2016a). Uhanalaiset lajit. Haettu 4.6.2017 osoitteesta http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Lajit/Uhanalaiset_lajit

Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö (2016b). Luontotyypit. Haettu 4.6.2017 osoitteesta <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Luontotyypit>

Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö (2016c). Historia. Haettu 2.5.2017 osoitteesta <https://www.luonnontila.fi/toimintaohjelma/toimintaohjelma/historia>

Suomen ympäristökeskus & Ympäristöministeriö (2016d). Strategia. Haettu 4.6.2017 osoitteesta <https://www.luonnontila.fi/toimintaohjelma/strategia>

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä (2013). Tampereen seurakuntayhtymän ympäristöohjelma 2013-2017. Haettu 30.5.2017 osoitteesta https://tampereenseurakunnat.fi/files/25746/tampereen_seurakuntien_ymparistoohjelma_2013-2017.pdf

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä (2015). Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymän hautaustoimen ohjesääntö. Haettu 7.5.2017 osoitteesta https://tampereenseurakunnat.fi/files/15150/Hautaustoimen_ohjesaant_o.pdf

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä (2016). Toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2017-2019. Talousarvio 2017. Haettu 3.6.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/files/24898/TTS_2017-2019_ja_TA_2017_lopullinen_1_osa.pdf

Tampereen ev.lut. seurakuntayhtymä (2017). Arvoisa haudanhoidon tiilaja. Haudanhoitotarjouksen liite.

Tampereen seurakuntayhtymä (2016). Kalevankankaan krematorio lopetti. Haettu 20.6.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/uutiset_ja_media/uutiset/kalevankankaan_krematorio_lopetti.32784.news?31468_o=50

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.a). Kirkon ympäristödiplomi. Haettu 3.4.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/yhteiskuntavastuu/ymparisto_ja_kestava_kehitys/ymparistodiplomi

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.b). Tampereen seurakuntayhtymä. Haettu 3.4.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/seurakuntayhtyma

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.c). Päätöksenteko. Haettu 3.4.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/paatokseteko

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.d). Hautaus- ja puistopalvelut. Haettu 3.4.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/seurakuntayhtyma/organisaatio/hautaus-ja_puistopalvelut

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.e). Seitsemän hautausmaata, tuhansia tarinoita. Haettu 3.4.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/kirkot_ja_muut_tilat/hautausmaat

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.f). Hautojen hoito. Haettu 27.5.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/palveluja/hautaus_ja_hautojenhoito/hautojen_hoito

Tampereen seurakuntayhtymä (n.d.g). Ympäristötoimikunta. Haettu 23.7.2017 osoitteesta

https://tampereenseurakunnat.fi/kirkko_tampereella/yhteiskuntavastuu/ymparisto_ja_kestava_kehitys/ymparistotoimikunta

Terveystensuojeluasetus 1994/1280. Haettu 13.5.2017 osoitteesta

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941280>

Terveystuojelulaki 1994/763. Haettu 13.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940763>

Tieteen termipankki (2014a). Biotooppi. Haettu 1.5.2017 osoitteesta <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:biotooppi>

Tieteen termipankki (2014b). Habitaatti. Haettu 1.5.2017 osoitteesta <http://tieteentermipankki.fi/wiki/Biologia:habitaatti>

Valtioneuvosto (2012). Valtioneuvoston periaatepäätös Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön strategiasta vuosiksi 2012-2020, luonnon puolesta – ihmisen hyväksi. Haettu 13.6.2017 osoitteesta <https://www.luonnontila.fi/toimintaohjelma/strategia>

Valtioneuvoston asetus ympäristönsuojelusta 2014/713. Haettu 13.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140713>

Viherympäristöliitto (2017). KESY-hanke. Haettu 14.6.2017 osoitteesta <https://www.vyl.fi/alan-kehittaminen/hankkeet-ja-selvitykset/kesy-hanke/>

Vuori, E. (2017). Perennaryhmä niin kuin luonto sen tekisi. *Puutarha & kauppa* 13, 10–11.

Vuorinen, T. (2014). *Strategiakirja – 20 työkalua*. 2. painos. Helsinki: Talentum.

Ympäristöministeriö (2013). Mitä on kestävä kehitys. Haettu 18.4.2017 osoitteesta http://www.ym.fi/fi-fi/Ymparisto/Kestava_kehitys/Mita_on_kestava_kehitys

Ympäristöministeriö (2017). Kansalliset kaupunkipuistot turvaavat kaupungin luonto- ja maisema-arvoja. Haettu 13.6.2017 osoitteesta http://www.ym.fi/fi-fi/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Kansalliset_kaupunkipuistot

Ympäristönsuojelulaki 2014/527. Haettu 13.5.2017 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140527>

HAASTATTELUT

Katajamäki, J. (2017). Haastattelu 2.6.2017, Kalevankankaan hautausmaa, Tampere.

Laaksonen, E. (2017). Haastattelu 1.6.2017, Vatialan hautausmaa, Kangasala.

Suojanen, J. (2017). Haastattelu 31.5.2017, Aitolahden hautausmaa, Tampere.

SWOT-analyysiin perustuva kyselylomake

*Täytähän lomakkeen selkeästi tekstaten tai suoraan Word-tiedostoon tietokoneella,
kiitos!*

Nimi:

Tehtävänimike:

Seurakunta/seurakuntayhtymä, jossa työskentelet:

Hautausmaa(t), jolla työskentelet:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite:

Olen tarvittaessa valmis osallistumaan haastatteluosuuteen (kyllä/ei):

Sopiva ajankohta mahdolliselle haastattelulle (ehdotukset ajalle 15.5. – 30.6.):

Hautausmaan **nykytilan vahvuudet** luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta

Millaisia luonnon monimuotoisuutta tukevia elementtejä hautausmaalta löytyy? Miten luonnon monimuotoisuutta on hautausmaalla ylläpidetty/lisätty?

Hautausmaan **nykytilan heikkoudet** luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta

Mitä luonnon monimuotoisuuteen liittyviä elementtejä hautausmaalta löytyy vähäisesti tai puuttuu kokonaan? Onko luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen/lisääminen ollut joiltakin osin hankalaa toteuttaa? Miksi?

Hautausmaan luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen **mahdollisuudet nyt ja tulevaisuudessa**

Mitä luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi olisi mahdollista tulevaisuudessa tehdä? Mitkä tekijät vaikuttavat positiivisesti luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja lisäämiseen nyt ja tulevaisuudessa? Miksi?

Hautausmaan luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen ja lisäämisen **uhat/haasteet nyt ja tulevaisuudessa**

Mitkä tekijät hankaloittavat luonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä ja lisäämistä nyt ja tulevaisuudessa? Miksi?

Haastatteluissa käsiteltävät teemat

Hautojen ja hautausmaiden hoito

- Oma näkemys luonnon monimuotoisuuden lisäämisen tärkeydestä osana hautausmaiden hoitoa, perustelut, omat tiedonhankintakanavat, koulutukset
- Alueiden hoitosuunnitelmat, hoitoluokitusten käyttö, kevyempään hoitoon soveltuvat alueet ja niiden osuus hautausmaan kokonaispinta-alasta
- Erialaisten hautausmaiden hoitomenetelmät (arkkuhaudat, uurnahaudat, muistolehdot, sirottelualueet, metsähautausmaat), luonnon monimuotoisuuteen liittyvät mahdollisuudet ja haasteet eri alueilla
- Luonnon monimuotoisuuden lisäämisen vaikutus hoitotyön määrään ja siitä aiheutuviin kustannuksiin, hoitomenetelmiin ja työn suoritusajankohtiin
- Seurakuntayhtymän hoidossa olevien hautojen luonnon monimuotoisuus, luonnon monimuotoisuutta tukevat hoitomuodot tulevaisuudessa, hinnoittelun vaikutus
- Keinot lahoppuun säilyttämiseksi turvallisesti hautausmailla
- Keinot hyönteisten, lintujen ja pieneläinten elinympäristöjen parantamiseksi
- Pitkän aikavälin tavoitteet ja suunnitelmat hautausmaiden kasvillisuuteen liittyen, suunnitelmassa huomioitavat asiat
- Kausityöntekijöiden tietoisuus ja kiinnostus luonnon monimuotoisuuden lisäämistä kohtaan

Omaiset ja muut hautausmaiden käyttäjät

- Hautausmaihin liittyvän palautteen määrä, aiheet
- Luonnon monimuotoisuutta tukevien elementtien ja niiden tuomien hyötyjen tunnistaminen
- Tietoisuuden ja myönteisen suhtautumisen lisäämisen keinot
- Mahdollisuudet ottaa vapaaehtoisia mukaan luonnon monimuotoisuutta lisääviin toimiin, rajoitteet ja huomioon otavat asiat

Hautausmaiden suunnittelu, päätöksenteko, taloudellinen tilanne

- Keinot huomioida luonnon monimuotoisuus uusien hautausmaa-alueiden suunnittelussa ja hautausmaakaavan laadinnassa
- Päätöksiä tekevien toimielinten ja taloudellisen tilanteen vaikutus hautausmaiden luonnon monimuotoisuuteen

Kirkon ympäristödiplomi

- Ympäristödiplomin toimivuus luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen ja lisäämisen kannalta, kehittämissuhteet
- Ympäristöohjelmassa asetetut tavoitteet luonnon monimuotoisuuteen liittyen, tavoitteiden toteutuminen
- Ympäristödiplomin ja tavoitteiden tunnettuus työntekijöiden keskuudessa
- Työntekijöiden ja muiden hautausmaiden käyttäjien vaikuttamismahdollisuudet, kehittämissuhteiden kerääminen